

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnak.

E g y e s z á m á r a 30 f i l l é r.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

A zsinati törvény-tervezet a küriarchikus irányú szolgálatában.

Az a küriarchikus szellem, mely a budai zsinaton a lelkészi elem hátraszorítására oly nagy sikerrel törekedett, hogy e zsinat törvényeiben a lelkészeket az egyháznak valósággal elnyomott osztályává tette, máig sem enyészett el a magyar református egyház kebeléből. Akkor és attól fogva sokáig a nemesi osztály teljesen magától iparkodott függővé tenni a lelkészeket, az egyház kormányzatában magát próbálván tulajdonképp hatalmúvá emelni, de persze a célt szem előtt tartó politikával nem felejtkezett el arról sem, hogy azok ne csak fölfelé, hanem lefelé is ki legyenek a laikus elemnek szolgáltatva a papmarasztás intézményének életbentartása folytán, a mi eltörültetéséig természetesen szintén a földesurak hatalmát növelte közvetve. Ma már a legtöbbször gögös gentry lassanként tönkremenvén, vagy teljes egyháziatlanságáról levén ismeretessé, egyre-másra szorul ki az egyházi életben eddig elfoglalt uralkodó állásaiból. Exemplá docent. Egyik egyházmegye, melynek gróf volt a gondnoka, ennek utódául egy papfiu orvost választ meg, a másik, a szintén gróf gondnok helyébe, egy nyugalmazott törvényszéki bírót, a harmadik az előkelő (de nem gögös) gentry és főrendiházi tag helyébe egy kálvinista tanítófiút, ügyvédi oklevéllel bíró nyugalmazott jegyzőt, a ki jelenleg takarékpénztári igazgató. És ez a három egyházmegye egyik egyházkerületünknek éppen a három legnépesebb egyházmegyéje.

Őszintén megmondhatom, hogy ez a körülmény egy cseppet se hozza bánatos rezgésbe szívem hurjait. Az idők haladásának jele ez, a demokrata szellem felülkerekedése, az igaz érdem jutalmazására minden mellétekintet nélkül való törekvés. Nem adományokat és alapítványokat várunk ma már világi tisztviselőink-

től (a véletlenül gazdagtól azokat is), hanem munkát, józan belátást, egyházszeretetet, igazságos lelket és a belhivatalnokok iránti jóindulatot. Tudtommal az említett egyénekből mindenik tulajdonság bő mértékben megvan. Nincs már értelme annak, hogy valakit csupán azért, mert cimere és előneve van, élére állítsunk az egyházi életnek. Nem azt teszi ez, mintha az előkelő származást disqualifikálnak tartanám az egyházi tisztségre, hanem igenis azt, hogy erre való minden tekintet nélkül kell kiválasztanunk világi embereink közül a legméltóbbakat és legalkalmasabbakat. A honoratior osztály tényleges remélhetőleg egészen és végképpen ki fogja irtani a lelkészi kar elnyomására, vagy hátraszorítására irányuló szellemet, a mi a gentry nagy részére öröklött hagyományként maradt rá őseitől.

Ma már látszólag nincs ugyan egy lelkész sem annyira kiszolgáltatva az egyesek kényénekedvének, de annál inkább ki van téve a demagogia hatalmaskodásának s nyílt és orv támadásainak. Ám ez sok tekintetben olyan baj, a melyet megszüntetni nem lehet. Hol itt tör ki, hol amott; s ha itt elfojtódik csakhamar, máshol évtizedeken át lappangva rombolja a lelkészi tekintélyt. Azonban, ha tökéletes megszüntetése nem is képzelhető, de fékezni mégis lehetne a helyett, hogy szinte kedvezünk neki. Ott van például a fegyelmi panaszoknak egyházi törvényeinkben való könnyelmű kezelése. Nem az alaposokról szölok, hanem az alaptalanokról, a melyek ellen majdnem semmi védelmet nem nyújthatnak jelenleg az egyházi hatóságok. Rágalmazhatják a belhivatalnokot akár szándékos rosszhiszeműséggel, akár felületesen, hallomás alapján, még bünténnyel is bíróságaink előtt: visszariasztásukra semmit nem tesznek és nem is tehetnek. Mert a fölmentés teljességgel nem elégtétel a meghurcoltatásért, a pellengérré állítatásért. Ha nem sikerült az egyik rágalmazás

közvetlenül követi a másik; az alaptalan vádaskodástól megsértett öntudatot és becsületet pedig a közvélemény soha nem hajlandó begyógyítani, sőt ellenkezőleg passivitása néha alig különbözik valamit a vádlóval való solidaritástól. Az egyházi törvények 386 §-ának 2. kikezdése, mely a világi bíróságokra utalja a megtorlást, ugy ezeknek, mint magoknak az egyházi bíróságoknak az eljárása folytán valósággal szentelt-vizzé vált.

Ennek némi és éppen a lehetőségig menő korlátozására szolgálhatna, ha az érvényben levő egyházi törvények 301 §-ának 9. pontja a 108. §. 3. kikezdésének analogiájára magyaríztatnék egyetemlegesen. Tudniillik az összes egyházi hivatalnokok és egyháztagok fegyelmi esetei közt említve van „a közbüntények és vétségek elkövetése“ is, még pedig „a köztörvényi eljárás fenntartása mellett.“ Ez a kifejezés így magában véve lehetővé teszi a „köztörvényi eljárásnak“ utólagos igénybevételét is, habár a világi bíróságok hivatalból üldözendő eseteknél nem törődnek az egyházi bíróságokkal, s nem várják be és nem is tekintik magokra nézve irányadónak azoknak az ítélkezését. Általában pedig úgy kellene eljárni, a mint a tanárokról szóló fejezetben ezekre nyilván kimondja a törvény, hogy „büntény esetén a polgári bíróság ítélete bevárando, de már a vizsgálat megindítása után hivatalától felfüggeszthető az illető egyén.“ Én ezt tartanám helyes intézkedésnek az összes behivatalnokokra és egyháztagokra nézve hasonló esetekben. A könnyelmű vagy galád vádaskodásoknak nagy része bizonyára megszűnnék abban az esetben, ha előbb a világi bírósághoz kellene fordulnia a panaszosnak, a mikor a vádlott nem közvetlenül lelkészi állásában támadtatnék meg, hanem eredetileg mint magán ember volna érdekelve. A hiba büntetlen maradásától nem lehetne félni, mert a világi bíróságoknak rendes és helyes szokása, hogy még a mikor föl is mentik a vádlottat, ha fegyelmi vétség esetét vélik fennforogni, hivatalból átteszik az iratokat az illetékes fegyelmi hatósághoz.

Csak hogy mit látunk? Azt, hogy az új törvényjavaslatban ez az intézkedés nem hogy általánossá és félremagyarázhatatlanná volna téve, hanem egyenesen ki van hagyva belőle még a tanárokat illetőleg is. Tehát a demagogiának ezentul még jobban alá lesznek rendelve most már az összes behivatalnokok, és silány rágalmak még többet fogják foglalkoztatni az egyházi bíróságokat s a hirtívő szájakat.

Ha a demagogiának csak ezen az egyetlen ponton kedvezne a törvénytervezet, talán föl se lehetne ellene s a benne megnyilatkozó irány

ellen emelni szavunkat, mert hiszen érvelni lehet mellette azzal, hogy az „immedicabile vulnuse recidendum est“ s az egyéni érzékenységgel szemben „salus reipublicae suprema lex esto,“ bárha én perekben suprema lexnek egyedül és kizárólag az igazságot merészkedem tekinteni. Azonban a törvényjavaslatnak több pontja is van olyan, mely az eddigi törvényhez képest a lelkész hatáskörét csökkenti, korlátozni szándékozik az ochlokratia javára, — mely a lelkész helyi kormányzói hatáskörének szűkítésére iparkodik, meg akarván szüntetni azokat a biztosítékokat, melyek a vezetőszerpet egy-egy egyházközség kormányzásában valamennyire mégis megtartották a lelkész kezében, a kinek mindent nyilvántartó és központi, sok irányu és teljes felelősségű munkakörét viszont változatlanul hagyja, sőt betű szerint előírva, az egyéni fel fogást teljesen lenyűgözi, nemcsak, hanem még szakképzetlen ellenőrzés alá is helyezi.

A lelkésznek az egyházközségi életben elfoglalt különleges, de őt ugy előkészültségénél, mint felelőségénél fogva természetszerűen megillető állásából, valamint az ügyek intézésében a törvényellenes határozatok és össze-vissza küszáltás kizárására való általános törekvésből folyt eddig az az intézkedés (E. T. 28. §. első kikezdésének utolsó mondata), hogy „rendes, vagy helyettes lelkész jelenléte nélkül presbyteri gyűlés nem tartható.“ Ez a mostani törvénytervezetben már nincs így, apodictice kimondva. Következtetni, kiokoskodni lehetne ugyan a 37. és 42. §-okból, de nem félremagyarázhatás és esetleges ellenmondhatás nélkül. Hogy minő bonyodalmak és zavarok, veszedelmes és keserves helyzetek állanak elő abból, ha netalán lelkész jelenléte nélkül is tartatnak majd presbyteri gyűlések, azt e lapnak többnyire lelkészekből álló olvasói előtt fölösleges részletesen fejtegetni. Egyszerűen concludálok oda, hogy a jelenlegi törvény erre vonatkozó s expressis verbis nyilatkozó intézkedését továbbra is fentartandónak vallom, közérdekben is, de meg a lelkészi kar tekintélyének leszállítására célzó irányzat ellenében is.

Ez az irányzat egy másik ilyenfajta, ezzel kapcsolatosnak mondható, szintén tervbe vett, és pedig már positiv jellegű változtatásból is kiri. Eddig egészen bölcsen (E. T. 29. §.) az elnökség belátására volt bizva, hogy mikor hívjon össze presbyteri gyűlést, az esetleges visszaélés vagy hanyagság ellen pedig korlátul az a rendelkezés szolgált, hogy negyedévenként legalább egyszer mulhatatlanul tartozott összehívni. Most már a községi képviselő-testületek mintájára a törvénytervezet 38. §-ának utolsó kikezdése ezt

az eddig egészen bevált, soha bajra — de még kifogásra sem — alkalmat nem adó rendszert meg akarja változtatni, s a demagogia iránti előzékenységből azt contemplálja, hogy összehívandó a presbyteri gyűlés, ha az összehívást a presbyterium tagjainak negyedrésze kívánja. Mi szükség van erre? Ne engedjünk olyan szegénységi bizonyítványt kiszolgáltatni magunkról, mintha a lelkészek, a kiken nyugszik egy-egy ekklezsia egész gondja, minden terhe, azt, hogy mikor szükséges gyűlést tartani, kevésbé tudnák belátni, vagy meggondolni, mint a presbyteriumnak egy töredéke, melynek sohasem és sehol sem kell e kívánalma nyilvánításához egyéb, csak, hogy egy falu szája eléjük adjon egy iv papirt aláírás végett. Hagyjuk meg csak továbbra is ezt a jogot a lelkészeknél, a kikben a teljes erkölcsi és anyagi felelősség nyugszik, és a kik egyáltalában nem szolgáltak rá, hogy megbélyegeztessenek e módosítással. Ne adjunk rá alkalmat minden ok nélkül, hogy játékot, vagy gunyt üzhessenek egyesek akár a lelkészből, akár a presbyterium egészéből.

A másik, ugyanott előforduló javaslati pontot, a mely szerint akkor is összehívandó a presbyteri gyűlés, „ha az összehívást felsőbb egyházi hatóság rendeli el,“ ugyancsak fölöslegesnek találom. Ha akármelyik egyházi hatóság kifejezi ez iránti óhaját, vagy követelését, esetleg indokoltan utasítja rá az elnökséget, én nem hiszem, hogy akadjon elnökség, a melyik törvény nélkül is ne teljesítse azt, vagy ha a viszonyok közelebbi és teljes ismeretével éppen célszerűtlen avagy absolute fölösleges dolognak tekinti, ezt kétségen kívül megokolással együtt feltárja az illető felsőbb hatóság előtt. Ez utóbbi esetben aztán nem bírnám belátni, hogy mire való lehetne erőszakolni a dolgot. Csak éppen a lelkészi kar önállóságának ugy föl — mint lefelé való tönkretétele végett?!

Még két, szinte megdöbbenő, határozottan sérelmes intézkedés van a törvénytervezetben, a melyek legtökéletesebb kinyomatai az egész munkálaton átvonuló szellemnek, a régi gentry ama küriarchikus rendszerének, mely a lelkészi tekintélyt mesterségesen egyre alább szállítani s a lelkészt minden irányban mindenkivel szemben függővé tenni egyre leplezetlenebbül iparkodik. Az egyik a 66. §. 1) pontja, mely valósággal a lelkész és tanár megszegényítésére, a lelkészi és tanári állás lealacsonyítására való. A lelkészeknek és az egyházközségek által fentartott középiskolák tanárainak valóságos ellenörévé teszi a főgondnokot, persze csak ott, a hol van ilyen. Az olyan egyházak lelkészei, melyek ezt a fölösleges hivatalt nem léptették még életbe, men-

tek lesznek attól a gyalázattól, hogy egy egyháztagnak regnálhasson felettök. Hogy mi értelme van máskülönbben is ennek a hivatalnak, arra még eddig nem tudtam rájönni. A paritas követelményének gondolják sokan, pedig a helyesen értelmezett és egyházalkotmányunk szellemével összhangzó, igazi paritas kizárja a lelkész egyházközségi kormányzói és elnöki hatáskörének ebben a hivatalban rejülő s ebből folyó korlátozását. A paritás az egyházközségben abban nyilvánul, hogy az egyházközség a maga ügyeiben a lelkész elnöklete és örökösége mellett határoz, viszont a lelkész vezeti az egyházközség igazgatását, de nem önhatalmulag, hanem a presbyterium hozzájárulásával és folytonos részvételével. A lelkész vezető hatásköréből másnak is juttatni és az önkénykedésének elejét venni hivatott tényező mellé még más korlátot is odaállítani: a paritas megsértése a lelkészi állás hátrányára. Még ha legalább haszon volna belőle! De nincs. Ha intelligens ember is a főgondnok, akkor is csak a lelkészen fordul meg minden ügye az egyháznak, ugyis csak ennek kell mindent evidentiában tartania, nem pedig a háromévenként változható és a saját hivatásával, vagy hivatalával eltolgalt főgondnoknak. Ahol pedig rendesen földműves ember a főgondnok, ott eddig se volt egyéb eredménye e hivatal lételének, mint a lelkészi állás tekintélyének — úgy látszik — tervszerű és következetes csökkentése.

Betetőzi ezt a törekvést a mostani törvénytervezet amaz indítványa, mely szerint a főgondnok „azon esetre, ha a lelkészi, tanítói, tanári szolgálat ellátásában valamely mulasztást, vagy hiányokat tapasztalna, annak illetékes uton leendő orvosoltatása végett s az esetleg felmerülő személyi, vagy dologi nehézségeknek elhárítása érdekében az esperes figyelmét felhívni tartozik.* Nem kérünk belőle még kevésbé gyalogló fogalmazásban sem. Mit ért ahhoz a főgondnok, még ha orvos, ügyvéd, polgármester vagy földbirtokos is, hogy vajjon vannak-e „hiányok“ a lel-

* Ugy emlékezünk, hogy ez a pont a törvénytervezetbe a *Hegedűs Sándor* főgondnok indítványára vétetett be. Hogy bevették, — sajnálni lehet; mert ime ez is okul szolgál arra nézve, hogy a világi elemmel szemben a lelkészi körökben egy idő óta mindjobban fokozódó féltékenykedés újabb tápot nyerjen. Pedig, ha talán egy-két világi főemberünkben meg volna is a küriarchiára való hajlam (a mit mi kétségbevonni nem akarunk!) bizonyos, hogy ezeknek a számát az egyik kezünk ujjain is megszámlálhatjuk. Világi vezetőink tulnyomó nagy többsége tisztában van a református egyházalkotmány alapelveivel s éppen annyira féltékeny az egyházi rend független szabadságára, a mennyire irtózik minden hierarchiától. A helyes ut e kettő között t. i. a küriarchia és hierarchia között vezet el s, a mennyire mi legalább a tisztántuli hangulatot ismerjük, előre is megjósolhatjuk, hogy ez az itt igen helyesen kifogásolt pont a zsinaton még akkor is ki fog hagyatni, ha annak a törvénybe való végleges bevétele *Hegedűs Sándor* és az ő társai tovább erőszakolnák. Elvégre is tőlünk függ, hogy kiket küldjünk el arra a zsinatra. Szerk.

készí, tanítói és tanári „szolgálat ellátásában?” Ha rendőr — vagy kém — szolgálatot teljesít, a „mulasztást” történetesen észre veheti, de a hiányok kutatását talán még sem kellene az ő illetéktelen hatáskörébe adni. Mint valamennyi egyháztagnak, úgy neki is van joga fegyelmi uton panaszt tenni, de hivatalos kötelességévé avatni a szimatolást és kritizálgatást, s föléje állítani a lelkésznek stb. az esperes informátorául: méltatlanság a belhivatalnokokkal szemben. És vajjon a tanítók ellenőrzésére nem elég, vagy nem is alkalmas már a lelkész és az elnöklete alatt álló iskolaszék, ez is kivéteket már a kezökből s jogkörük egy minden szakképzettség nélküli emberre bizatik? Még csak egy lépés kell ezen az uton s újra eljutunk a budai kánonokig, melyek a lelkész hatásköréről az egyházi fegyelem szakaszában beszélnek s az egyház-kormányzás szakaszában csak a világiak vannak érdemesítve tárgyalásra.

No hát! a törvény-tervezet ezt az utolsó lépést se mulasztja el megtenni. Megteszi másik riasztó javaslatával, még pedig a budai kánonok analogiájára a fegyelmi esetek elősorolása közben, a mikor (358. §.) azoknak 9. pontja nem más, mint „a lelkészek, tanárok, tanítók minden oly írása és tanítása, a mely hivatalos esküjöknek megszegését képezi.” Nem kívánom ezt most a lelkiismeret-szabadságnak, a protestantismus létföltételét tevő haladásnak a szempontjából tárgyalni, ebben az irányban csak annyit jegyzek meg, hogy, ha ez törvénynyé válik, egyik legsötétebb pontja leend a magyar református egyház történetének, a melynek számára célszerű már most följegyezni, hogy a budapesti theologiai akadémia tanári kara kezdeményezte s a konvent zsinat-előkészítő bizottságának törvénykezési albizottságában annak a Vécsey Tamásnak a tekintélye vitte keresztül, a ki az egyetemi kereszt-civódásokban a jogi kar pappás irányu egyhangu határozatának részese volt. Ez alkalommal azonban küriarchikus tendenciájára való tekintettel szólok hozzá, szégyenkezve a belhivatalnokok illetén meggyanusításán és hátrányos megkülömböztetésén. Hát a gondnoki karnak egyetlen tagjáról se lehet feltételezni, hogy olyat irhasson, a mi esküjével ellentétben áll? Ilyent csupán a lelkészek stb. követhetnek el? Vagy a világiak ebben is kiváltságot fognak élvezni? Nekik gátolatlan szabad lesz esküjüket megszegni? Ám ez csupán egyik ága a dolognak. De gondolja el bárki, hogy mennyi zaklatásnak és üldözésnek lehet majd kitéve egyik-másik lelkész; mennyire elszaporodnak a denunciánsok s mennyire hozzáértés nélküli vádaskodások veszik igénybe a bíróságok

idejét; milyen eltérő felfogással, mily elastikusan lehet majd a panaszlottnak akár kárára, akár javára magyarázni az egyes előforduló eseteket; mily homlokegyenest ellenkező gyakorlatuk fog kifejlődni a különböző bíróságoknak az ilyenü vádak megítélésében; milyen tanácstalanság és zürzavar támad belőle egész egyházi életünkben, míg végre egy új tudományágnak kell keletkeznie anyaszentegyházunkban: a lelkészi eskü-formula hermeneutikájának és exegesisének, a mely életbevágó fontosságánál fogva még a szentírás exegesisét is háttérbe szoríthatja egykoron a küriarchia nagyobb dicsőségére. Mert ennek, csupán ennek válik majd ez is előnyére, bőséges módjában levén érvényesülni annak a legújabb philosophiának, hogy minden dologhoz csak az szólhat hozzá elfogulatlanul, a ki nem ért hozzá.

Óh! azért mégse idézzék fel törvényhozóink azokat a harcokat, a melyek valaha a budai kánonok törvénynyé válását végleg megakadályozták; ne igyekezzenek a mai Domokos Lajosok és Vay Józsefek, valamint a magokat szolgálataukba alázott mai Őri Fülep Gáborok és Hunyadi Ferenczek annak a nyomorék szellemnek a diadalra juttatásán, mely a lelkészi elem leigázásával egyidejűleg kész volt pusztán a világi elem hatalmának növelése és biztosítása érdekében az 1790—91. évi XXVI. törvénycikket hátrányos intézkedéseinek a kiküszöbölése nélkül is elfogadni, noha csak ellenállásuk szilárdságától függött volna, hogy a teljes viszonyosság alapjára helyezkedjék a törvényhozás. Higyjék el, hogy a magyar református nép gondolkozásmódja mellett a papság tekintélyének lealacsonyítása az egyház befolyásának csökkenésével, ellenben a papi állás emelése az egyház iránti tisztelet növekedésével fog együtt járni. Ne törekedjenek a lelkészi hivatalnak martyriumma tételére, hiszen így sem kecsegtető már az az ifjakra. Ha még az egyházkormányzatra való jogos és természetes befolyásuk is megsemmisül, s egyetlen percök sem lesz nyugton a kémkedés és denunciálás miatt, melynek maga a törvény teszi ki őket: mi fog birni vonzó erővel a lelkész pályájában? Talán a nagy fizetés, vagy családja jövőjének minden eshetőségre biztosított volta? Risum teneatis! Talán az a kilátás, hogy a legtöbb esetben rajta kívül intelligens egyénekben végképpen szükölködő helyeken kell vegetálniok évtizedeken át? Bizony ez rettentő egy szellemi munkával foglalkozó egyénre, a ki még hozzá társas lény is volna. Talán a csekély elfoglaltatás, a mit annyira szeretnek hánytorgatni a laikusok, habár távolról se jogosan? Ez a munkásságot kedvelő egyénre egyáltalában nem

vonzó hatása és csak talán nem lustálkodni szerető emberekkel akarják kormányzó férfiaink megtölteni a paróchiákat? Vagy kizárólag a hivatottság érzésére számítottak? Magánvagyonnal bíró embereknél talán lehetne rá építeni valamit, de hiszen ezek lépnek a legcsekélyebb számmal a lelkészi pályára; olyannál pedig, a kinek hivatala után kell majd megélnie, a száraz kenyérre és semmi bevételre, vagy zaklatott életre való kilátás könnyen elfojtja az ifjunál szokásos röpke vágyat és ötletszerű gondolatot.

A lelkészi állást nem megfosztani kell tehát eddigi hatáskörétől és tisztességétől, emelni kell azt mindenképpen: szellemileg, erkölcsileg, anyagilag. Ha igaz az, a mit egyik napilap ír, hogy akadt olyan protestáns vezérlő egyéniség, a ki el akarta hallgattatni az illető lapot, mikor szót emelt a lelkészek érdekében: nem habozom azt a meggyőződésemet kimondani, hogy méltatlan az illető az egyházban elfoglalt kimagasló állására. Ha a kortársak meghunyászkodása, vagy elnézése folytán nem is sütik rá a hűtlenség bélyegét a nyilvánosság előtt: alattomban annál gyilkosabb ítéletet mondanak rá s az ítéletet a részrehajlatlan történetírás annak idejében emléken fogja végrehajtani. Az igazi nagyság a gyengéknek nem elnyomásában, hanem fölemelésében áll, s az emberiség jóltevői nem azok voltak, a kik hatalmi érdekekért feláldozták az igazságot és közjót, hanem a kik e kettőért nem szánták még életüket sem odadobni. Nem úgy emelnek hát törvényhozóink, vezérférfiaink magoknak maradandó emléket, ha páriákká sülyesztenek, vert haddá alacsonyítják a lelkészeket, hanem ha mindent elkövetnek arra, hogy teljes szellemi fegyverzetel, anyagi gondoktól mentesen, megillető hatáskörük épségben és tisztességben tartásával úgy tölthessék be hivatásukat, hogy igazán tiszteletesek legyenek mindenfelé mindenképpen.

Sárosatak.

Zoványi Jenő.

A protestáns egyház és a társadalmi fejlődés.

Irta és a Tiszántúli egyházkerületi egyházi értekezlet közgyűlésén 1903. aug. 27-én Máramaroszigeten felolvasta *Dr. Papp Tibor* jogakadémiai igazgató.

Főtiszteletű és méltóságos Elnökség!

Mélyen tisztelt értekezlet!

Mint a nyári nap forró hevétől kiszáradt föld a jótékony esőt, úgy szomjuhozza az emberi lélek az igazságot. Egész lelki életműködésünk e cél felé koncentrálódik, s olykor egy élet munkásságát áldozzuk arra, hogy az igazság egyetlen fénysugarát megközelíthessük. Amde az igazság mélyen el van rejtve a ku-

tató emberi elme elől, mint a nemes ére porszeme a föld gyomrában. Nehéz fáradsággal, sok munka feláldozásával lehet azt csak megközelíteni. S a kinek ez sikerül, az elmondhatja magáról, hogy nem élt hiába.

Az igazság kristálytisza forrásához két ut vezet: a vallás és a tudomány. Mindkettőnek célja ugyanaz, csak e cél elérési módjai különböznek. A tudomány igazságai emberi eszközökkel, empirikus uton megállapíthatók, míg a vallás igazságai metafizikai természetűek, s azok bebizonyítása a tapasztalati tudományok eszközein felül áll.

Az előbbi igazságokat *tudni*, az utóbbiakat *hinni* kell.

De, mert az abszolút igazság egy, örök és ugyanaz, csak éppen megismerési módjai különböznek, ebből szükségszerűen következik az, hogy a vallásnak és tudománynak harmoniában kell lenni egymással. A mint a vallás nem vonhatja kétségbe a természet örök törvényeit, a csillagok és bolygók járását, szóval a rendelkezésünkre álló tudományos eszközökkel immár kétségtelen bizonyossággal megállapított dolgokat, — úgy a tudomány sem állhat utjába azon igazságoknak, melyeket a vallás az örök Istenségről, a földöntúli létről, és más ilyen, empirikus uton soha meg nem közelíthető nagy és fenséges fogalmakról hirdet.

E nagy harmonia megzavarása egyuttal az ember lelki világának egyensúlyát is megzavarja, s vagy hitetlenséget, vagy minden felvilágosodás elől elzárkózó vakbuzgóságot eredményez. S az emberi léleknek aztán választania kell a kettő között, és vagy tudományos meggyőződését, vagy pedig lelki nyugalmat kell feláldoznia a szörnyű dilemmában!

A tudománynak még csak kísérletet sem szabad tenni a vallás isteni igazságainak elhomályosítására, viszont az egyháznak sem lehet feladata a lángelméket „*epur si muove*“ kifakadásaira kényszeríteni.

E nagy igazságok hangsúlyozására talán sohasem volt olyan szükség, mint éppen napjainkban, a mikor nemesak a természeti, de a társadalmi tudományok is óriási léptekkel haladnak s minduntalan azt kell látunk, hogy a tudományos kutatás hol egyik, hol másik ponton ütközik bele a merev dogmatizmus köfalába.

Protestáns vallásunknak mindenha nagy erősségét képezte az, hogy a tudományos kutatást sohasem akadályozta, s a transcendentális és a tapasztalati igazságok közötti harmoniát minden időben megőrizte.

„A tudomány világosság“ mondja az emberiség legnagyobb gondolkodója, böles Salamon (Péld. VI. 23.) a világosság pedig a protestantizmusnak lényegéhez tartozik, s annak fáklyáját közel négyszázados fennállása alatt mindig magasan lobogtatta. A szabad vizsgálódás megengedése erős fegyvere a mi egyházunknak, a mit én természetesen úgy értek, hogy mindaz, a mi az örök és változhatatlan igazságok körén kívül esik, és a tudomány által megközelíthető, szabad vizsgálódás tárgya lehet. A protestantizmus nem alkalmaz kényszerzubbonyt, s ezért tudott és tud ma is a tudomány haladásával lépést tartani.

Mindezek nem új dolgok t. Értekezlet, de ezt a distinkciót meg kellett tennem, ha azt a tudományos kérdést, melyet fejtegetéseim tárgyául választottam, nemesak tudományos meggyőződésünkkel, de vallásos hitünkkel is öszhangzásba akarjuk megoldani.

I.

Alig van tudományos irány, m. t. Értekezlet, mely rövidebb idő alatt és intensivebb módon tört

volna magának utat a tudományos világban, mint a társadalmi evolúció elmélete. Azt a nagy igazságot, hogy minden organizmus fejlődésnek van alávetve, s e fejlődés állandóan érvényesülő törvények szerint történik, a természettudományokban Darwin, a társadalmi tudományokban Herbert Spencer hirdette legelőször pozitív alakban. A darwinizmussal itt foglalkozni nem kívánok, csak annyiban szükséges annak felemlítése, a mennyiben a társadalmi fejlődés törvénye is természeti alapon állítván fel annak alapját kétségtelenül a természeti világban érvényes törvények, t. i. az átöröklés és variabilitás, a létért való harc és alkalmazkodás, s ebből kifolyólag a természeti kiválás és tökéletesedés képezi.

A természeti világban megfigyelt fejlődési processus az emberi társadalom egyeteménél, valamint annak összes alakulásainál is érvényesül. A munka-megosztás alapján szerveződött emberi társadalomban állandó küzdelem folyik, előbb durva, majd később fokozatosan finomult fegyverekkel, s e küzdelem eredménye a jobb és alkalmazkodóbb irány diadala, az állandóan működő társadalmi szelekció.

Ha társadalmak történeti alakulásait megfigyeljük, világosan észrevehetjük az azokban nyilvánuló fejlődési fokozatokat, sőt észrevehetjük azt is, hogy ez a fejlődési processus az emberi társadalomnál befejezve éppen nincs. Annyira nincs, hogy éppen a társadalom jövője fejlődése, s e fejlődés törvényeinek kutatása képezi a legmodernebb tudománynak, a szociológiának feladatát.

Hogy ez a fejlődés meddig fog tartani a jövőben és hol lesz annak természetes véghatára, mai formájában fog-e maradni és tovább fejlődni az emberi társadalom, avagy utánunk még tökéletesebb lények is következhetnek, — megvalósul-e valaha ezen a földön Schleiermacher „Istenemberének“ és Nietzsche „Übermenschének“ társadalmi? mindezek már távolabb fekvő kérdések, melyekkel most még foglalkoznunk nem lehet, de nem is szükséges. Nekünk csak a fejlődés közvetlenül előttünk álló alakzatait kell megfigyelni, mert ez a processus lassu, és az egyes fokozatok között évszázadok, sőt évezredek telnek el.

E fejlődési fokozatok az emberi életműködés téren két főirányban figyelhetők meg, még pedig az anyagi és a szellemi szükségletek kielégítésének módjaiban. Az anyagi szükségletek kielégítési módjaiban, a gazdasági élet formáiban nagyon érdekes és tanulságos az egyes fokozatok megfigyelése a vadász- és nomád népek gazdálkodásától kezdve a mai óriási mértékben differenciálódott mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi termelésig, az egyszerű csereforgalomtól kezdve a mai pénz- és hitelgazdaság szédítően komplikált produkciójáig.

Éppen ilyen lassu és folytonosan tökéletesülő fejlődési processust figyelhetünk meg az emberi lélek transcendentális szükségleteinek kielégítésére szolgáló vallási felfogásokban is. A világegyetem nagy titka, a tér és idő végtelenségének gyötrő kétségei, az Isten létezésének előbb homályos, mondhatnám ösztönszerű sejtelme, később azonban mind határozottabb alakban jelentkező tudata, mind olyan kérdések, melyekre az igazság után szomjuhozó emberi lélek olyan alakban találja meg magának a feleletet, milyen az ő értelmi képességének és lelkületének leginkább megfelel. Az emberiség fejlődési fokozataival szigorúan lépést tart a vallási felfogás fejlődése is. Előbb élettelen dolgokat, fákat és köveket imád az ember, majd a természet jelenségeiben keresi az Istenség megnyilatkozását, s

növényeket, állatokat, égitesteket imád. A fejlődés további fokán már az érzéki világon kívül keresi imádata tárgyát, s egyenesíti a fogalmakat, melyeket láthatóvá is tesz szobrokban, képekben; majd önmagát ruhazza fel az ember isteni tulajdonságokkal és szenteket alkot, mert még nem bír közvetlenül Istenéhez férközni, — s csak hosszas, évezredek fejlődés után jut arra a magaslatra, a hol „lélekben és igazságban“ imádhhatja az örök erő és jószág végtelen fogalmát, az Istent.

Nyilvánvaló dolog t. értekezlet, hogy a protestantizmus is egy ilyen fejlődési fokozatot képez, s a más felfogások iránti teljes türelmem és tiszteletem mellett sem habozom nyíltan kijelenteni, miszerint azt az eddig elért legmagasabb, legtökéletesebb fokozatnak tartom. Ezt nem vallásos hitem, de az emberiség fejlődési történetének egyszerű és elfogulatlan megfigyeléséből merített tudományos meggyőződésem alapján állítom. De ezzel aztán ki van fejezve a protestantizmust annyira jellemző vallási türelmem is, mely nemcsak respektálja, de szükségesnek is tartja a többi vallásos felfogásokat is, mert hiszen az emberiség fejlődési processusa szemünk előtt folyik, s az egyes népek annak különböző fokozatait képviselik ma is. Már pedig minden népnek olyan vallási hitet van szüksége, mely az ő lelki fejlettségének leginkább megfelel, s más hitet erőszakolni rá, ellenkezik a fejlődés természeti törvényeivel. Érdekesen fejezi ki e felfogást a buddhizmus azzal, hogy a hittérítést meg nem engedett dolognak, sőt egyenesen bűnnek tartja.

Már most, ha ezeket megfigyelve, az emberi társadalom jövő fejlődését vizsgáljuk, természetesen elfogultság és a fejlődés törvényeinek teljes negációja volna azt állítani, hogy a fejlődési processus a ma elért fokozatnál megáll, s ennek aztán mindenkorra így kell maradnia. Oh nem. Az emberiség fejlődése haladni fog tovább is a maga útján, az értelem világosodásának nagy munkája szünetelni nem fog, a természetnek újabb és újabb titokban működő erei fognak megnyilatkozni a jövőben, s a tudományos igazságok gyarapodásának megállania nem szabad.

Ámde ennek dacára a protestantizmusban kifejezett vallási felfogás mégsem fogja idejét mulni soha, s fenn fog maradni, valameddig okosan gondolkozó ember lesz a földön, egyszerűen azért, mert maga a protestantizmus is fejlődésképes és nem zárkozik el a tudomány haladása elől. Az örök Istenségnek lélekben és igazságban való tisztelete, mely vallásunknak, s a tiszta keresztyéni szeretet, mely morálunknak lényege, nem változhatik soha, — külsőleg azonban képes fejlődni, haladni, sőt átalakulni is.

Ezért a mi egyházunknak nincs oka félni az evolúció tanaitól. Ezért nem fordulhatnak elő minálunk soha a tudománynak és vallásnak olyan sajnálatos összeütközései, mint a minőt például legutóbb a nagyváradi jogakadémia eseténél láthattunk. Mi nyugodtak lehetünk a felől, hogy a mi egyházunk nemcsak fenn fog maradni és erősödni, de lépést is fog tudni tartani a társadalmi fejlődés minden irányú alakulásával is.

Sokszor halljuk mégis mindezek dacára a kétségesskedő és aggodalmaskodó kérdéseket, hogy miért terjed mégis olyan lassan a felvilágosodás? Miért kell a vakbuzgóságnak és vallási fanatizmusnak még ma is oly sok elszomorító példát látnunk, a melyeket okos ember megérteni nem tud? Az evolúció meggyőző erejű tana erre is megnyugtató feleletet ad. Azt tanítja, hogy e törvény: „in natura non est saltus, non

est hiatus" nemcsak a természetben, de az emberi társadalomban is érvényes. Azt tanítja, hogy a haladás és felvilágosodás terjedése olyan, mint a fa növése, mint a homokszemekből képződő sziget keletkezése: lassu és észrevehetetlen, de folytonos. Minden erőszakos ugrás, minden gyorsabb haladás megboszulja magát s visszaesést okoz egy időre, de azért a fejlődés folytonosságát semmi sem tarthatja fel. Mert örök érvényű törvény ez, a természetben és a társadalomban egyaránt.

Csak közbevetőleg érintem e helyen azokat a panaszokat, melyeket olyan gyakran hallunk az újabb időkben emlegetni a mi magyar protestáns egyházunkban is. Hogy a reakció korát eljük, hogy a klerikalizmus és a vallási türelmetlenség erősebb ma, mint csak pár évtizeddel ezelőtt is volt; hogy a felvilágosodás elnyomást szenved, s immár a minden erővel való védekezésre is szükség van. Ilyen és hasonló panaszok fakadnak ma egyházunk leghívebb fiainak lelkéből is.

Hát hogy ez így van, azt én nem akarom elvitatni t. értekezlet. Amde azért az én lelkemhez mégsem tud férközni aggodalom. Ugy vagyunk mi is, mint a hegyászó turista, a kinek lassan kell felfelé haladni a lejtős, sikos uton. Ha a rendesnél gyorsabb tempóban halad, meg kell állania, mert kifogy a lélekzete, sőt ha nagyobb lép előre, mint kellene, még vissza is csuszik. Ki ütköznék meg ezen. Azért mégis csak eléri a tetőt!

Mi is ilyenformán vagyunk ma. Nagyot léptünk előre a közelmúltban, s most egy kis időre visszaesztünk. De azért megint csak haladni fogunk, mert haladni kell. Erős az én meggyőződésem, hogy a reakció napjai elmúlnak és a mi magyar protestáns egyházunk ismét erős léptekkel fog tovább haladni, kezében a felvilágosodás fáklyáját magasan lobogtatva az örök végzet által részére kijelölt uton . . .

II.

Az emberi társadalom életműködését két egymással ellentétes, de egymást kiegészítő alapelv vezérli, az *egoizmus* és az *altruizmus*. Az előbbi mentől jobb társadalmi pozíció elfoglalására s e célból a vagyon gyűjtésére ösztönzi az embert, s leghatározottabban a gazdasági produkció különböző formáiban nyilvánkozik meg. Az egoizmus jelöli ki az ember szerepét a társadalmi küzdelemben, és tanítja őt meg a munkára „Orcad verejtékével keressed a te kenyeredet” — így szól az Írás, és ennek az örök parancsnak engedelmessékedik az ember kora ifjúságától egészen a sirig. Tanul, fárad, képezi magát, hogy az anyagi jóléthez egy lépéssel közelebb juthasson; leszáll a föld gyomrába, hogy kivájja és felhozza onnan a drága ércet, s felkutatja és szolgálatába kényszeríti a természet legtitkosabb erőit, a gözt, a villamosságot, a magnetizmust, hogy neki produkciójában segítségére legyenek!

Az anyagi jólétért folyó eme lázas küzdelem jótékony mérséklője az altruizmus, mely a merev anyagiasság szempontjain felül emelkedve, erkölcsi érzékünk fejlesztésére, s az egyes érdekein felül álló közérdek szolgálatára ösztönöz. Az altruizmus az emberi lélek azon magasabb erénye, mely felül emeli őt az állatokon, és megnevesíti az anyagiakért való küzdelmet. Legerősebb megnyilatkozását a természet oltotta az emberi lélekbe, mint a szülők és gyermekek s a házastársak közötti szeretetet, — s a vallás és a civilizáció fejlesztette azt ki valódi emberszeretetté, melynek talajából az emberi lélek legszebb virágai sarjadznak

ki. Az altruizmus adja az élet poézisét, az anyagi gondok prózája mellett.

E két elv szükségszerűen kiegészíti egymást a társadalom életében, mert a merev anyagiasság altruistikus célok nélkül undorító kapzsisággá fajul, míg tisztán altruizmus mellett az emberiség nemcsak fejlődni, de fennállani sem lenne képes. Az a nagy igazság, hogy: „nemcsak kenyérrel él az ember, hanem Istennek igéjével is” — bizony megfordítva is áll! Az emberi társadalom fejlődésének legbiztosabb alapja e két vezérlő elv helyes egyensúlya, melyet első sorban az egyháznak, mint kitűnőleg altruistikus társadalmi formának kell létrehozni és fenntartani. Vessünk tehát a következőkben egy pillantást az egyháznak, közelebbről protestáns egyházunknak szerepére e kettős irányú társadalmi fejlődéssel szemben.

*

Nem lehet eltagadni, m. t. Értekezlet, hogy korunkra erősen reá van nyomva az anyagiasság bélyege. Ma az egoizmus túltengése nemcsak a gazdasági produkció óriási fokozásában, de a pénz tulságos szeretetében is megnyilatkozik. Valóban megdöbbentő példáit látjuk ma a pénz mindenható uralmának. A lázas küzdelem a kenyérért rettenetes sóvárgássá fajul a pénz után, s előbbre teszi azt mindennél, egészségnél, életnél, becsületnél.

Medgyesházán egy kétségbeesett ember agyonlővi milliomos hitelezőjét, mert ez az utolsó párnát akarta kihúzni a feje alól. A párisi földalatti vasuti katasztrófánál oda vész egy esomó utas, a kik a halálos veszedelem percében menekülés helyett a jegy árát követelték vissza a pénztárnál, s ezzel torlódást okoztak. S ezenkívül hány esetben halljuk lépten nyomon, hogy pár nyomorult fillér emberéletet követel! Hányszor látjuk ezerféle változatban a korrupciónak nap nap melletti előforduló eseteit, melyek mind megegyeznek abban, hogy pénzért veszik meg az erényt, tisztességet, becsületet. A társadalmi bűnök 90%-a ma okvetlenül e rettentő kapzsiságra vezethető vissza.

Ezek az egoizmus elfajulásai, melyek egyfelől demoralizálják a társadalmat, másfelől a produkció fokozásával és a pénz mindenható hatalmával létrehozák a vagyonmegosztás tulságos aránytalanságát, a kapitalizmus mindent elnyomó óriási hatalmát, s az ennek visszahatásaként jelentkező legmodernebb társadalmi kérdést, a szocializmust.

Ezzel a kérdéssel a mai társadalomnak feltétlenül számolnia kell annyival is inkább, mert annak túlzásai, erőszakos eszközei, kozmopolita és egyházellenes törekvései kétségtelenül veszedelmesek, mik ellen védekezni kell, — másrészt azonban a fennálló gazdasági bajok és az ezekből származó abnormitások megszüntetésére irányuló progjammjában sok méltánylást érdemlő is van, melyekkel szemben a merev negáció álláspontjára helyezkedni többé már nem lehet. A nemesebb értelemben vett szocializmus a társadalmi fejlődés szükségszerű fejleménye, s annak törekvéseivel talán már a közel jövőben komolyan foglalkozni is kell, s már itt hangsúlyozom, hogy e téren az egyháznak, különösbbe pedig protestáns egyházunknak nagy és fontos szerepe van. Ellensúlyozni a modern gazdasági törekvésekben mutatkozó túlzásokat, az emberszeretetet és humanizmus hirdetésével erkölcsi alapra helyezni az anyagiakért való küzdelmet, s általában fenntartani az összhangot a szükséges egoizmus és az eszményi altruizmus között.

S e célra éppen protestáns egyházunk a legalkalmasabb. Mint a legnemesebb emberi jogok védője, demokratikus szervezeténél fogva elsőrendű támasza és hirdetője a szabadság és egyenlőség új korszakot megjelölő eszméinek. „A hol pedig az Úrnak ama lelke vagyon, ott vagyon a szabadság” (2. Kor. III. 17.) mondja az irás. Vajjon lehet-e ez isteni igéknek hivatottabb megvalósítója, mint a Szentlélek világosságának, és a gondolkodás szabadságának egyháza, a protestáns egyház?

A szocializmus tuzásaival jár a vallástalanság terjedése is, s az eddigi tapasztalatok szerint a szocializmus egyházellenes irányát nemigen lehet eltagadni. Pedig ez nem tartozik a szocializmus lényegéhez, hiszen a vallásosság és az egyház szeretete nem áll semmiféle gazdasági törekvésnek az útjában! S ha e miniket közlelről érdeklő jelenség okát vizsgáljuk, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a szocializmus nem támadhatja az egyházat mint illet és az általa hirdett isteni igazságokat, hanem támadása inkább a szabad gondolkodás útjában álló merev dogmatizmus, és a nagy egyházi vagyon által előidézett vagyonkülönbség ellen irányul.

Ez a támadás a protestantizmust, közelebről pedig magyar protestáns egyházunkat érheti legkevésbé, éppen általános ismert szegénységénél fogva. Sokat panaszkodunk mi e szegénység felett t. értekezlet, pedig ez a szegénység is erős fegyvere a mi egyházunknak, a mely az anyagi javak hiányát a szellemi javak bőségével képes pótolni. S a mi egyházunk sohasem jöhet saját tanításával ellentétbe, prédikálva a krisztusi szegénységet és jótékonyt, a míg maga milliókban daskál!

A protestáns egyház nem követel magának aktív részt a társadalom gazdasági harcaiban. Híveinek áldozatkészségére utalva, azok fillereiből csak annyit vesz igénybe, a mennyi fennállásához és magasztos hivatásának teljesítéséhez szükséges. Ezt pedig bőségesen viszonozza az általa nyújtott lelkiekkal. A mi egyházunknak nincsenek milliói, nincsenek óriási főpapi latifundiumai, de ne is legyenek. Mi ezeket nem irigyeljük a gazdag egyházaktól, mert legalább nem keltjük fel vele szegénysorsu híveink elégedetlenségét, és nem kell félünk attól a már szintén korunk eszméihez tartozó törekvéstől, a melyet nem szívesen említek, mert éppen minálunk Magyarországon nagyon is kényes kérdést képez, — a szekularizációtól.

Az, a mi a szocializmusban jó és helyes, azt a protestantizmus is magáénak vallja, és éppen azért tud sikeresebben védekezni az ellen, a mi szocializmusban felforgató és veszedelmes!

A miket itt mondtam, azokat a statisztika is fényesen igazolja. Sajnálom, hogy értekezésem szük kerete nem engedi meg felsorolni azokat a statisztikai adatokat, melyek éppen a protestáns államok gazdasági fejlődését illusztrálják, s a melyek minden elfogulatlanul gondolkozó embert meggyőzhetnek arról, hogy a protestantizmus mennyire elősegíti a helyes irányban haladó szocialis reformokat. Hiszen a szocializmus elfajulásai, a haza- és egyházellenes anarchisztikus törekvések éppen azon államokból indulnak ki, melyekben a protestantizmusnak legkevésbé befolyása van.

A mi egyházunk tehát nem áll útjában az evolúció által felszínre vetett modern gazdasági problémák megoldásának, sőt kezében a bibliával, annak örök isteni igazságaira támaszkodva, leghivebb szövetséges

társa az államnak a fenyegető társadalmi bomlás feltartóztatásában.

III.

Ennél a kérdésnél m. t. értekezlet, fejtegetéseimnek egy újabb lánczemehez jutottam, a hol már protestáns egyházunknak politikai szerepe kezdődik. Az egyház és állam viszonyának és az evolúció e téren való követelményeinek vizsgálatába azonban ezuttal nem bocsátkozom, csak éppen vázlatom teljessége kedvéért kívánok a nacionalizmusra, és ezzel szemben egyházunk helyzetére vetni egy pillantást.

Hogy a nemzeti eszme korunkban mennyire erős, azt mi magyarok érezzük legjobban. A nemzeti állam az emberi társadalomnak eddig elért legtökéletesebb formája, s a társadalmi evolúció éppen ennek minél tökéletesebb kiépítésére törekszik, miből nyilvánvaló azon vád alaptalansága is, hogy az evolucionista iskola a nemzeti eszmével ellentétben áll. Éppen ellenkezőleg! A fejlődés törvényei éppen úgy érvényesülnek a nemzet életében, mint bármely más téren az emberi társadalomban.

A protestáns egyháznak általános ismert jellemvonása az, hogy a nemzeti individualizmushoz alkalmazkodni tud, s ezért azt minden időben nemzeti egyháznak tekintették, melynek a többi protestáns nemzeti egyházzal csak hitbeli de nem szervezetbeli közössége van. Nálunk a református vallást ma is magyar vallásnak nevezik. Lehet, hogy ez a körülmény az egyetemes egyház egységessége szempontjából némi hátrányokkal bír, de az az erő, melyet a nemzettel való összeforrásból merít, bőven kárpótolja ezt.

Nemzeti történetünk lapjai fényesen bizonyítják, hogy a magyar református egyház fennállása óta mindig leghivebb letéteményese volt a magyar nemzeti eszmének, s a nehéz időkben egynazunk szabadságáért folytatott küzdelmeink karöltve haladtak a magyar szabadságért vívott küzdelmekkel. Nagy erőssége ez a közösség a magyar református egyháznak és a magyar nemzetnek egyaránt.

S itt méltóztassanak nekem megengedni, hogy egy igen érdekes és aktualis körülményre mutassak rá. Arra hogy az egyháznak eme nemzeti iránya, mely nekünk magyar reformátusoknak oly nagy erősségünk, más egyháznaknál is kezd újabban tért hódítani. A hatalmas római katolikus egyház, mely már szervezeténél fogva is felülállónak tekinti magát minden nemzeti különbségen, a legújabb időben határozottan közeledik a nemzeti eszme felé. Ott van Franciaország, hol a társadalmi vezérlő eszmék mindig a legélesebben szoktak kidomborodni, ott most határozottan mutatkoznak az egyháznál is nacionalizmus körvonalai. Vagy hogy ne menjek hazánk határain kívül, éppen jelenleg folyó politikai küzdelmeinkben tapasztalhatjuk azt, hogy vezető államférfiaink közül azok, a kik más különben klerikális hajlamaikról ismeretesek, a legerősebben hangoztatják a magyar nemzeti eszme követelményeit. Mit jelent ez t. Értekezlet? Kétségtelenül azt, hogy az az ut a melyen protestáns egyházunk eddig is haladt, helyes és a nacionalizmusban rejlő erőt im a katolikus egyház is felismeri és az újabb fejlődés terén számolni is kíván azzal. Azt jelenti ránk magyarokra nézve, hogy a magyar testvér egyházak a tagadhatatlanul fennálló vallási antagonizmus dacára is találkoznak, s közösen működnek egy ideális téren, a nemzeti eszme ápolásában! Azt jelenti hogy az a közösség, melyet a nemzeti eszme a magyar keresztyén egyházak között

Bocskay és Bethlen idejében létrehozott ma is fennáll, és biztos garanciája lesz nemzeti fejlődésünknek a jövőben is.

S mivel a protestantizmus nemcsak minálunk, de más államokban is össze tudott forrni a nemzeti eszmével, ebből világosan következik az, hogy a modern társadalmi fejlődésnek nemzet irányban sem áll útjába a protestantizmus, sőt ellenkezőleg, hathatósan elő is mozdítja azt. Az a kozmopolitizmus, mely az újabb gazdasági törekvések részéről a nemzetek életét és egyéni jellegét fenyegeti, protestáns egyházunkban természetes ellensúlyozóját találja.

IV.

A társadalmi fejlődés irányainak vizsgálatában az utolsóhoz érkeztem, t. Értekezlet. Még egy rövid pillantást kell vetnem a társadalom erkölcsi életére, e téren a fejlődés hatásaira s protestáns egyházunknak ez irányban fennálló feladataira is.

A legújabb kor erős gazdasági fejlődése éppen az annak alapját képező egoizmus tulságos mértékben való érvényre emelése miatt nem kedvezett az emberiség erkölcsi fejlődésének. Az anyagiakért való küzdelem, a materializmus, tulságosan elnyomta, sőt itt-ott egészen tönkre is tette az erkölcsi élet nemes idealizmusát. Nem kell ezt nekem példákkal erősíteni, hiszen nap-nap mellett ajkunkon van a panasz e miatt. A konvencionális hazugságok korát éljük t. értekezlet. Az anyagi siker mámorja elfojtja a lelkiismeret szavát, s az erkölcsi érzék nagy mértékben megfogyatkozott az emberekben. Guny tárgyává tesszük a legszentebb legmagasztosabb érzelmeket, tőkét csinálunk a hazafiságból, melyet csak akkor ápolunk igazán, a míg kamatozik nekünk; szegyeljük a vallásosságot, speculálunk a legszentebb családi érzelmekkel, s az igaz barátság és felebaráti szeretet érzését elfojtja lelkünkben a gyanúsítás és embertársaink megkisebbitése, ha abból hasznot várhatunk. Megalkuvás a körülményekkel, paktum és üzlet mindenfelé, a merre tekintünk. A társadalmi bűnök nagyobb számban fordulnak elő, mint bármikor azelőtt, s embertársaink megrövidítésének és a gonosz-ságnak olyan agyafurt eseteit van alkalmunk gyakran tapasztalni, hogy szinte megdöbbenünk belé.

Sötét és elszomorító kép ez, ámde az emberiség átlagát tekintve éppen nem túlzott.

Azt szokták erre mondani, hogy az erkölcsi fogalmak meglazulása a korrall jár, — és ebben van is némi igazság; azzal a különbséggel, hogy azt nem a természetes társadalmi fejlődés hozza magával, mint inkább az a kétségtelen tény, hogy az emberiség gazdasági fejlődésével az erkölcsi fejlődés nem tudott lépést tartani, s ezért feltűnőbb az erkölcsi depraváció. Az emberiség gazdaságilag, technikailag nagyot haladt a legújabb korban, s ezt a haladást erkölcsi téren még nem tudtuk utólrinni. A fejlődés törvényei szerint azonban be kell hozni azt a mivel elmaradtunk, de ez már a jövő, talán éppen a most megkezdődött század feladata lesz.

A letűnt századot a technikai vívmányok jellemezték. Az új század a lelki vívmányok százada lesz.

A társadalmi evolúció tana e tekintetben is jól-éső megnyugvással töltheti el lelkünket, s megtanít arra, hogy az az erkölcsi visszaesés, melyet oly sajnosan kell tapasztalunk, csak periodikus tünet az emberi társadalom életében. S ha már most arra a kérdésre akarunk felelni, hogy mi fogja biztosítani, mi fogja megvalósítani ezt az erkölcsi fejlődést, a mely előtt ál-

lunk, s a melynek kikerülhetetlenül be kell következnie, — ugy erre csak egy feleletünk lehet: az egyház, a maga örök isteni, erkölcsi igazságaival!

És itt megint csak nem a saját vallásom iránti elfogultság, de a szilárd tudományos meggyőződés szól belőlem a mikor azt állítom, hogy e téren is első sorban a protestantizmus a leghivatottabb a zászlóvivő szerepére. Ne feledjük el, hogy első sorban a materializmus tultengését kell az erkölcsi téren ellensúlyozni, erre pedig a protestantizmus a maga szegénységénél és puritán egyszerűségénél fogva valósággal praedestinálva van. Az anyagiasság ellen csak annak lehet sikerrel küzdeni, a ki maga nem duslakodik az anyagiasság eszközeiben, a ki megveti a külső fényt és pompát. Szegénységet nem lehet prédikálni aranyban, és bársonyban, — vizet nem lehet prédikálni annak, a ki maga is bort iszik!

Nem mondom én m. t. Értekezlet, a keresztyén vallásunk alapját képező teremtő és átalakító eszme, a krisztusi szeretet valamennyi keresztyén felekezetenél ugyanaz, s e tekintetben a protestantizmus magának semmiféle privilegiumot nem igényelhet. Ámde a keresztyén vallásban lévő erkölcsi elvek alkalmazása tekintetében már nem engedem protestáns egyházunktól az elsőséget elvitatni. Erkölcsi elveink csak úgy juthatnak diadalra ha azok befogadására az értelmet tesszük képessé, s a felvilágosító tanítás, nem pedig a tekintély erejétől várjuk a sikert. Az erkölcs szabályai éppen abban különböznek a jog szabályaitól, hogy kényszer alkalmazását nem türik, s hozzáteszem, hogy én itt nemcsak a külső fizikai kényszert, de a belső lelki kényszert is értem. A tanítás és meggyőződés szabadsága pedig igenis, privilegiuma a protestáns egyháznak.

Nagy átalakulás előtt áll az emberiség, m. t. értekezlet. Egy új, szebb korszaknak kell bekövetkeznie, melyben az emberi munkát megnemesítő altruizmus kell hogy elfoglalja a maga méltó helyét, melyben az anyagiasság által elhomályosított eszményi idealizmus ismét fényesen fog ragyogni az emberiség előtt! Az emberiség története és a fejlődés törvényei tanítanak meg minket arra, hogy ennek az átalakulásnak szűkszerűen be kell következnie.

„Szeretet és munka“ ez lesz a jövő társadalom jelszava.

A középkori miszticizmus vallási fanatizmussá fajult, és megvetette a munkát. Az újkori ember megtanult dolgozni, de az anyagiasság túlzásába esett. A jövő társadalom már megfogja találni a helyes középutat a két szélsőség között, s dolgozni fog, meri munkánélkül fenn nem állhat, de munkájának célja nemcsak az anyagiakban való gyarapodás, hanem az erkölcsi életben való tökéletesedés is lesz.

Ennek a szebb jövőnek előkészítésében nagy és magasztos feladatok várnak a protestáns egyházra. S ebből a nemes munkából nemcsak nekünk, papoknak és tanítóknak kell kivenni a magunk részét, a kik Istentől vagyunk rendelve a lelkiek gondozására, de ki kell vennie az egyház minden tagjának, a kinek csak módjában van hozzájárulni a felvilágosítás és felvilágosítás nagyszerű munkájához.

Egyházunknak elől kell járni a nagy munkában tanítással, példaadással. Ápolnia, öntözgetnie kell a nemes altruizmus zsenge plantáit, a szeretet és humanizmus, a hazafiság és vallásosság virágait, hogy azok majdan megerősödvé, örök értékű gyümölcsöket teremjenek az emberiség számára. Terjesztenie kell az igaz

tudományt nemcsak az iskolában és a templomi szószéken, de a családi tűzhelynél és a dolgozó műhelyekben is. Terjesztenie kell a felvilágosodást szóval és tóllal, tanítással és példaadással egyaránt, — mert a nagy munkának szünetelni nem szabad, sem napfényes időben, sem a megpróbáltatások óráiban. S bizony mondom, hogy a cura pastoralis nemcsak az Ur szolgálainak, de édes mindnyájunknak szent kötelessége!

* * *

Ime m. t. Értekezlet, megkísérlettem halvány körvonalakban megjelölni azt a szerepet, melyet protestáns egyházunknak a társadalmi evolúció nagyszerű processusában az ő természetszerű rendeltetése kijelölt. S megfigyeléseim eredményeül logikai kényszerűséggel állíthatom szemeink elé azt a nagy igazságot, hogy a társadalmi fejlődés bármelyik irányát tekintjük is, a protestantizmus azok egyikével sem áll ellentétben, sőt ellenkezőleg, hagyományos rendeltetése helyes irányban előmozdítani azokat. Ugy a tudományok haladásában mint a politikai fejlődés terén, úgy a gazdasági termelés küzdelmeiben, mint az erkölcsi világban az emberiség közkinését képezik és a jövő fejlődés legbiztosabb garanciái azok az örökség igazságok, melyeket az evangélium tanításain felépült egyházunk hirdet, s ez nem csak édes megnyugvással töltheti el lelkeinket a jelenben, de erőssé teheti a jövődöbe vetett bizalmunkat is.

* * *

Befejezem előadásomat m. t. Értekezlet. De mielőtt ezt tenném, méltóztassanak nekem megengedni egy köszönő és egy bocsánatkérő szót. Hálás köszönetemet kell ugyanis kifejeznem a főtiszt. és méltóságos Elnökségnek és a m. t. Nagyválasztmányoknak, hogy kitüntető megbízástuk által alkalmat adtak nekem, szerény megfigyeléseimnek ilyen illustis körben való előadására.

De bocsánatot és elnézést is kell kérnem, mert érzem azt, hogy ennek a megtisztelő bizalomnak nem felelhettem meg úgy, a mint az megérdemelte volna. Tudom, hogy némileg az alapszabályokban felállított korlátokon is túmentem, mely az egyházkerületi értekezletnek első sorban gyakorlati egyháztársadalmi kérdések megvitatását tűzi ki célul, — holott én nagyon is az elmélet terén mozogtam. De nem tehettem egyebet, mert éreztem azt, hogy én, a tudományok szerény nap-számosa, nem lehetek hivatva arra, hogy a gyakorlati egyházi élet kitünőségeinek az egyháztársadalmi működés terén irányelveket jelöljek meg.

Am azzal is tisztában vagyok, hogy a felvett elméleti kérdés megfajtásának is csak gyarló módon felelhettem meg. Ennek oka pedig képességeim fogyatékosságán kívül tárgyamnak mélysége, melyet egy értekezés keretében kimeríteni nem, legfeljebb csak megközelíteni lehet. Céloom csak az volt, hogy a korunkban oly gyakran fellépő kétségekkel szemben a megnyugvás érzetét keltsem fel mélyen tisztelt hallgatóim lelkében. S ha ez nekem csak némi részben is sikerült, munkálkodásom bőségesen meg van jutalmazva.

TANÜGY.

Párhuzam a ref. felekezeti, községi és állami tanító állása közt.

Református népiskoláinknak ma is érvényben levő szervezetét azon aggodó gond hatja át, hogy a szervezet iskoláink felekezeti szellemét és a tanítás magas

szinvalát biztosítsa. Sok olyan elv van kimondva egyes pontjaiban, a melyek egy ma egészen újra alkotandó szervezeti szabályzatban is méltán helyet foglalhatnának. De mikor ezt határozottan állítom, nem habozom kijelenteni, hogy sok olyan intézkedése van, mely ma már *talhaladott álláspontot* képvisel, az újabb idők szellemével többé össze nem egyeztethető, sőt több oly célszerű intézkedést valósítottak már meg hazai más jellegű iskoláink, a melyekről *régi népiskolai szervezetünk semmit sem tud*, miután annak megalkotása óta felmerült eszmékről van bennök szó.

Átalában véve a felekezeti iskolák bizonyos tekintetben mindig conservatív szellemet képviselnek a más jellegű iskolákkal szemben. Ennek oka abban keresendő, hogy állami és községi jellegű iskolák a felekezetek hatáskörén teljesen kívül esvén, bármely tanügyi kérdésben mellőzik a különféle aggodalmakra alapított szolgáltató felekezeti szempontot és bármely új fejlődési mozzanatnál *tisztán csak tanügyi szempontok az irányadók*. Mi felekezeti iskoláink szervezetében nagyon óvatosan mérlegeljük, hogy bármely újítás is nem kockáztat-e esetleg fontos felekezeti érdeket. Innen van, hogy most az állami és községi iskolák szervezete áll a kor színvonalán.

Két jelentős iskolafajnak, az állami és községi iskolák szervezeti szabályzatát tettem tanulmány tárgyává. Ezeknek bizonyára nagy körültekintéssel és kiváló szakferfiak hozzájárulásával megalkotott intézkedéseit igyekszem felekezeti érdekeinkkel összhangzásba hozni. Vonjunk azért először is párhuzamot felekezeti tanítóink és községi s állami iskolák tanítóinak állása között.

Éles különbség van először is abban a tekintetben, hogy míg az állami tanító a minisztertől nyeri a maga kinevezését és az új szervezet anyagi tekintetben a helyi iskolai gondnokságtól, tanügyi tekintetben pedig a tanfelügyelőtől teszi függővé, addig református tanítóink úgy az anyagiakban, mint a szellemiekben saját egyháztanácsuktól függenek, ennek joga a tanító választása is. Az állami és református tanító jogviszonya közt tehát éles különbség van és az állami tanító jogviszonya az abszolút rendszeren felépülő katólikus egyház rendszerébe illik bele jobban, a hol a püspök minden. Viszont a református tanító jogviszonya a községi iskola tanítójának jogviszonyához áll közelebb. A községi tanítót a képviselőtestület, illetőleg az annak kebelében alkotott iskolaszék választja, éppen úgy, mint a református tanítót a szintén képviselői alapon összeállított egyháztanács. Ha tehát a szervezetek közt mintát akarunk keresni, akkor *mintául a hozzánk közelebb eső községi iskola szervezetét kell választanunk*, bár megjegyzem, hogy a tisztán tanügyi intézkedések alig különböznek. Az alábbiakban azonban az elmondottak alapján legtöbbszörre a községi iskolai szervezetet veszem alapul.

Ne utánozzuk azonban szolgailag egyiket sem, hanem vegyük át mindenikből csak azt, a mi jó.

Legmesszebbre kiható jelentőségűnek veszem a tanító jogviszonyának és önállóságának a kérdését, mely a tanító egyéniségének és igaz értékének a kifejezésre jutását biztosítja, a mely nem súlyeszi a tanítót géppé, hanem tág teret enged az ő nemes ambíciójának és arra ösztönzi, hogy teljes szívvel lélekkel törekedjék iskolájának úgy anyagi, mint szellemi ügyeit előbbre vinni.

A *tanítók önállóságra jutását és értékének kifejezésre jutását említettem*. Népiskolai szerveze-

tünk a tanító hatásköréről, annak terjedelméről nem szól határozottan. Az 57—58. pontban csak ezt mondja: „A tanító növendékeinek erkölcsi és szellemi nevelője és oktatója lévén, a rá bízott gyermekeket önállóan és tőle telhető szorgalommal, lelkiismeretesen neveli és oktatja, a tantárgyakat az egyházkerületi népiskolai tantervben kiszabott terjedelemben és az abban kijelölt elvek mellett a tiszántuli egyházkerület által kiadott, vagy engedélyezett tankönyvek szerint és vezérlőkönyvek szellemében és használatával egész terjedelmükben elvégzi.“ „Tanítványai iránt mindenkor szeretettel, szelid, megnyerő bánásmóddal jár el.“ Ezzel szemben a községi iskolaszéki utasítás értelmében: „az elemi népiskola nevelési, oktatási rendtartási és fegyelmi ügyeit, szóval az iskola egész beléletét a tanító vezeti és igazgatja, abban az iskolaszék a tanítót ellenőrzi.“ A 69. § szerint pedig a tanító hivatalának elfoglalása előtt lehetőleg az iskolaszék valamely tagjának jelenlétében a tanfelügyelő kezeihez *leteszi* az esküt, melyről a tanító sajátkezűleg leírt és aláírt magyar szövegű esküokmányt állít ki, melyet a tanfelügyelő irattára részére visszatart és az eskü letétele után az iskolaszéket értesíti. A tanító állomását ezen eskü letétele után elfoglalja, s ekkor *átadják neki a községi elemi népiskolai tanítók kötelelességeit pontosan felsoroló községi iskolaszéki utasítást, az elemi iskolaitantervet és az ehez tartozó utasítást.*

Ime az önállóságra jutott tanító, kinek esküje letétele után kezébe adják a kötelelességeit pontosan körülírva magában foglaló Utasítást, melyek kötelelességei mellett az ő jogait is félremagyaráz hatatlanul körülírják. Ha kötelelességei közül csak a legkisebbet is nem teljesíti, a községi iskolaszék, melynek szintén szorosán körülírt kötelelességei vannak, fegyelmi eljárást köteles ellene indítani, súlyosabb kihágás esetén pedig magasabb fórumoknak tesz jelentést.

Már pedig a községi iskolaszéki utasítás a fegyelmi eseteket is pontosan körülírja, illetőleg olyan kimerítően sorolja fel, hogy ha azoknak megfelel, jogosan senki bele nem köthet. Csak egy példát említek. Népiskolai szervezetünk 7. pontja az iskolalátogatóknak a jogkörét az iskola szellemi ügyeinek ellenőrzése körül nagyon általános kifejezésekkel a következőleg írja körül: „Az iskola látogatók az iskolában mindent szemügyre vesznek, a tanítás eredményéről meggyőződést szereznek, de a tanítók előtt sem a tanításra, sem a tanító egyéb eljárására bíráló észrevételeket nem tehetnek.“

A községi iskolaszék tagjainak másnemű, egyfelől az ellenőrzést sikeresebben biztosító, más részről a tanító önállóságát mégis jobban biztosító eszközei vannak. A községi iskolaszéki utasítás 44. §-a szerint ugyanis az iskolaszék ellenőrzi, hogy a tanítók a szorgalom időt pontosan megtartják-e, a tanítási napokon tényleg végzik-e tanítást, e célból az ellenőrző könyveket bármikor joga van bekérni, bármikor bármelyik iskolaszéki tag beletekinthet az iskola osztálykönyvébe, hogy meggyőződjék arról, hogy a tanító az órarend szerinti órákat tényleg megtartotta-e és „a tanítás alatt az iskolaszéki tag a jelzett ellenőrzés gyakorlására látogathatja csakis az iskolát.“ Ha valamely kifogása van, jelentést tesz az iskolaszéknek, súlyosabb esetben a tanfelügyelőnek.

Tény, hogy a községi iskolaszéki utasítás által követelt rendtartási, működési és haladási naplók pontos vezetése több biztosítékot nyújtanak az iskola belső rendjének és a tanító pontos kö-

telesség teljesítésének a biztosítására, mint a Népiskolai szervezetünkben az iskolaszék számára körülírt jogkör, mely éppen határozatlanságánál fogva sok kölcsönös keserűségre vezethet.

Megvallom, hogy nekem nagyon imponál és nekem nagyon tetszik a tanítói állás tekintélyének és a tanító jogos önértetének az emelése szempontjából a községi iskolaszéki utasítás 133. §-nak következő része: „A tanítót a modern nevelés tudomány és módszertan elveinek figyelembe vétele és észszerű alkalmazása tekintetében, a m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter által kiadott tantervi utasítások és idevágó rendeletek megtartása mellett, a tanításban, módszerben és a nevelésben teljes szabadság illeti meg, ezen szabadsággal a legjobb tudása és lelkiismeretességével él, de teljes felelősség terheli a tanítót azért, hogy osztályában úgy az oktatás, mint a nevelés tekintetében megkívántató eredményeket tényleg elérje.“

Ime, a felelősség érzete összekötve a teljes önállósággal.

A ki a mai tanítói nemzedék képzettségét és ambícióját ismeri, nem félti a tanítót az ilyen értelemben vett önállóságtól, mert én legalább azt hiszem, hogy ez a legnemesebb gyümölcsöket fogja teremni és a felelősség érzete a maga teljes sulyával fogja ösztönözni a tanítót arra, hogy a rábízott felekezeti és nemzeti feladatot valóban betöltse.

A 126. § szerint az egy tanítós iskola tanítója „az órarend és tananyag beosztás elkészítésére nézve megszabott dolgokat, s általában mindazon teendőket végzi, melyeket ezen Utasítás az iskola anyagi, dologi ügyeit, leltári, költségvetési és számadási dolgait illetőleg az igazgatótanítóra, az iskola rendtartási és tanulmányi rendet illetőleg az igazgatótanító, illetőleg a tanítótestület hatáskörébe utal.“ Milyen széleskörű kötelesség, a mi nagyon is megkötött kezekkel dolgozó tanítóinkkal szemben és milyen ambíciós munka váltaná fel azt a tespedést, melyben tanítóink jórész korlátozott hatásköre miatt van, mert ezek a széles körű jogok tulajdonképpen széleskörű kötelességeknek tekintendők!

A községi és állami tanító már önállóvá lett, önállóan működő és felelőssége teljes tudatában dolgozó közhivatalnokká lett, kiknél éppen azért (mint szakfériaktól hallom) nagyobb a kötelességérzet a rend és a tanügyi eredmény.

A sokat emlegetett társadalmi sulyt is elérik az állami és községi tanítók, már pedig ez is fontos a sikeres nevelés biztosítására, mert csak így felelhet meg a ref. tanító is annak a sok oldalú kötelességnek, mely rá úgy az iskola falain belül, mint azon kívül várakozik.

Legközelebb megalkotandó népiskolai szervezetünkben tehát a tanító önállóságra jutattása is a jelzések közt legyen!

Barcsa János.

KÖZÉLETÜNK.

A szatmári egyház hitélete.

— Válaszul II. Felsővégesi urnak. —

Felsővégesi az utóbbi időkben e b. lapok hasábjain több ízben erős kritikával támadta a szatmári egyházat. Joga volt s van hozzá bárkinek is. Csak azt az

egyed megvárjuk, hogy állításai igazak legyenek s, ha vádol, bizonyítson is.

Mindeddig nem válaszoltam. Mert ha minden téves állítását meg akarnók cáfolni, a mi a szatmári helyi lapokban s egyebütt megjelenik, akkor egyebet se kellene csinálnom, mint azokkal az urakkal veszekednem, a kik vagy tájékozatlanságból, vagy tendenciából a szatmári egyházat hamis színben állítják a hírlapolvasó közönség elé.

Hála Istennek, a szatmári egyház még mindig elég erős ahhoz, hogy ezeket az apró hírlapi töviseket elviselje. Nincs szüksége arra, hogy azok ellen a hírlapokban védekezzen. Azok az iskolai ügyek, melyek az egyházzal kapcsolatban az utóbbi időkben fölmerültek, illetékes hivatalos hatóságok előtt vannak, azok tehát hírlapi támadás vagy védekezés tárgyát nem képezhetik.

Most csak egy súlyos vád ellen akarok tiltakozni, a mit II. Felsővégesi e. b. lapok közelebbi (36.) számában emel a szatmári egyház, vagyis inkább annak lelkészei ellen, mikor azt állítja, hogy a szatmári egyház „ugy anyagi, mint hitéleti téren lejtőn van.“ A ki nem ismeri szatmári egyházunk benső életét, olvasva e súlyos vádat, ugyancsak megdöbbenhet s első sorban a szatmári lelkészeket fogja megvádolni kötelességmulasztással.

Ez ellen vagyok kénytelen tiltakozni e sorokban. Ne döbbenjen meg a t. olvasó, ez csak pusztá állítás, a mi semmivel nincs bizonyítva, a mit mi már megszoktunk Felsővégesi úrtól és társaitól. Nem ugy áll a dolog.

1900. ápril. 29-en foglaltam el szatmári lelkészi állásomat s ha a hitélet Szatmáron ma lejtőn van, azért a felelősséget első sorban nekem kell viselnem. Megboesát a t. olvasó, ha e szerint saját személyemet is be kell vinnem e sorokba, a mit tenni nem szoktam. Az utolsó három év adataira támaszkodom tehát bizonyításomban.

A szatmári egyházban a templomot a hívek nagy számmal látogatják. Tágas templomunk vasárnaponként gyakran zsufolásig van, nagy ünnepeken pedig, mikor a tanuló ifjuság nincs a városban, tehát a tanulók nem foglalják el a helyeket, a padok közei is annyira megtelnek, hogy a bekerített urasztala körül, belül is székeket kellett behordani a későn érkezettek számára. Urvacsorát az ünnepek mindkét napjain kiosztjuk, egy-egy alkalommal 5—600 hívőnek. Vasárnap délután szintén nagy templomi közönségünk van. Köznaponként kétszer tartunk istentiszteletet, reggelenként nagy számú gyülekezetenek. A konfirmálandó növendékeket a lelkészek tanítják s a konfirmációt ünnepélyesen végzik a templomban. Minden született gyermek megkereszteltetik, minden házaspár megesküszik, sőt a jegyesek templomi hirdetése is megtörténik. Minden halott egyházi szertartással temetetik, s az utóbbi három év óta a lelkészek minden halottat kikísérnek a temetőbe, a szegényeket minden stóla nélkül. A temetéseken felnőttek énekelnek. Szektáriusok, felekezetenküliek nincsenek. Utóbbi három év alatt áttért hozzánk 8, kitért tőlünk 16 lelek. A ki tudja, hogy városokban a cselédek, munkások között minő a beköltözés, nem fog csodálkozni a 16 kitért fölött, a kik tulnyomó számban nem szatmári illetőségűek.

De lássuk a hitélet gyümölcseit az utóbbi három év alatt.

Hermán Mihály hagyománya 12 ezer korona. Özv. Nagy Adámné hagyománya 5 ezer kor. id. Hermán István adománya 2 ezer kor. Nőeh Zsuzsánna 1000 kor.

Szabó Lajos 1000 kor. özv. Katona Ferenczné szószek teritőre 200 kor.

A kisebb összegeket nem sorolom föl. Csak megemlítem még, hogy az uri szent asztalt kenyérrel és borral a hívek vetélkedve látják el. A szegény gyermekek felruházására évenként 250 koronát fordít az egyház, ezenkívül az „Ezres“ asztaltársaság 100—200 koronát adott külön e célra évenként. A mult évben a vall. és közokt. miniszterium köszönő leiratot intézett az egyházhoz a szegény gyermekek tetemes segélyezéséért. A népkönyha 50 iskolás növendékünket látta el ebéddel. A nők viseltes ruhákat szednek össze s kiosztják a szegény gyermekek és felnőttek között.

1899. dec. 31-én az egyház népessége volt 4671 lelek, 1902. dec. 31-én 5319.

A reformáció emléknapiját mindég okt. 31-én tartjuk az utóbbi három év óta, ünnepélyes istentisztelettel, egyházi beszéddel, nagy közönség jelenlétében. A presbyterium elhatározta, hogy 1907. szept. hóban meg fogja ünnepelni templomának száz éves fenállását s akkorra kiujjittatja a templomot és új orgonát épített. Ehez a gyűjtést már megkezdettük. A rég megrepedt középp harangot újra öntettük.

Egyháztársadalmi téren megalakítottuk a Lorántffy Zsuzsánna egyesületet. Tartottunk a téli félévben prot. szellemű felolvasó estélyeket, a mult telen 10 estét, a főgymnasium tágas tornacsarnokában, többnyire zsufolt teremben. Gyűjtöttünk a tanítónőképezdésre társadalmi uton 7—8 ezer koronát. Felállítottuk a ref. tanítónőképző intézet első osztályát 45 beírt nyilvános tanulóval. A felsőbb leányiskolával eddig kapcsolatos elemi leányiskolát gyakorló iskolává alakítottuk s annak református okleveles tanítónője van.

A r. k. zárdából a bentlakó ref. leányokat kivettük az egyházkerület közbenjárásával. A zárdába járó ref. leányok vallástanítását a szatmári lelkészek vették magukhoz.

A zárdai elemi, polgári iskolában, tanítónő, óvónő, polgári iskolai képzőben, a r. k. főgymnasiumban, a kereskedő tanonc, s az iparos tanonc iskolában, a felsőbb leányiskolában adtak a szatmári lelkészek — nem számítva ide Németit — hetenként 30 vallásórát, az állami elemi iskolában heti 20, tehát összesen 50 órát hetenként, a két rendes és egy segédlelkész.

Hát azt kérdezem az elfogulatlan olvasótól, hol van itt a jele annak, hogy a szatmári egyház hitélete lejtőre jutott? Szabad-e egy pusztá állítással megvádolni egy egyházat, melynek előjárói ismerik és legjobb igyekezetük szerint teljesítik kötelességüket.

Az elemi iskolák államosítása s az egyház anyagi terhei ugy-e? ezek azok a jelek? Legjobban mi tudjuk azt, a kiknek az jutott feladatul, hogy az ejtett sebeket gyógyítsassuk s a terheket apasszuk. De hát most állani elő ezzel a váddal, s a jelen vezetőket vádolni a miatt — talán nem éppen méltányos dolog. Az egyház adóssági terhei óvek során letisztáztatnak s azon az uton vagyunk, hogy költségvetésünk egyensulya mihamar biztosítva lesz.

Ezeket tartottam szükségesnek röviden elmondani válaszképpen II. Felsővégesi ur súlyos vádjára a t. olvasó közönség tájékoztatása végett.*

Biki Károly,
szatmári lelkész, esperes.

* Hát bizony ezek az itt felsorolt adatok csak beesületére válnak a szatmári egyháznak és vezetőinek. Azért kérünk mindeket, hogy a tulzástól óvakodjanak. Az a szatmári államosítás mindenesetre nagy baj s különböző szempontokból bírálható el; de ez nem ok arra, hogy kétes értékű híreket hozzunk forgalomba.
Szerk.

A gimnáziumi vallásitanítás modern legyen-e, vagy orthodox?

Bagothai Sámuel szatmári vallásitanárnak e beces lap 34. és 35. számában közzétett apologiája adja meg nekem a jogcímet arra, hogy ehhez az igen fontos, életbevágó kérdéshez én is némi szerény reflexiót fűzzek.

Előre is kijelentem, hogy ha cikkíró csakugyan olyan modern szellemben kezeli ezt az igen nagy horderejű tantervet, akkor egy csöppet sem csodálkozom azon, ha az aggó szülők részéről, és a nagy közönség köréből, már eddig is jogosult panaszok merültek fel eljárása ellen.

Mit is akar tulajdonképpen cikkíró? Azt vágja schlagwort gyanánt ki, hogy a gimnáziumi vallásitanításnak haladni kell a korról, szabadabb szellemben kell e tantárgyat tanítani; az *orthodoxia különben is lejárt már magát*.

Minő alap nélküli, légből kapott állítása ez cikkírónak, igyekezni fogunk ezt adatokkal bebizonyítani. Dehogyan élte túl az *orthodoxia magát*...! Sőt ellenkezőleg a dolog úgy áll, hogy Bagothai ur néhány év-tizedet elaludott és nem akarja tudni, hogy nálunk protestánsoknál éppen az általa annyira dicsőített libeláris irányzat az, amelynek már régen befellegzett, s magok a rationalis iskolának legkiválóbb követői is megkövetelik azt, hogy az ifjúságot hithűbb és komolyabb vallásos szellemben kell tanítani. Az a modern irányzat, amely főként a 70-es évben az egész prot. theologus világot annyira élénken foglalkoztatta, teljesen lejárt magát s nincs is semmi kétség az iránt, hogy ez nem is fog többé hallottaiból könnyen feltámadni.

Bagothai ur cikkében különben olyan általános eszmekörben mozog, hogy bajos elhatározni, hogy mire nézve kellene megadni vele szemben a helyreigazító feleletet. Eszméket vet fel, de ez eszmék megcsillagosítását nem kíséri meg. Ennyit mindenesetre ki lehet cikkéből hámozni, hogy ő: „a vallásitanítást a kor vívmányaival haladó *többi* tudományokkal öszhangzásba” akarja hozni, „és az ilyen irányu rationalizmus — szerinte — nemhogy ártana, hanem erős épületet alkot!”

Valóban erős fántázia kell ahhoz, aki ilyen pompásan tud képzelegni! Valóságos boskói bűvészek tartanak azt.

Cikkíró előtt különben úgy látszik — az orthodox theologia a lapis offentionis. Ezzel az irányzattal valóságos hadilábon áll s mindenképpen ki szeretné ezt a vallásitanítás tananyagának kezelésénél küszöbölni. Helyette a szabad szelleműséget — mint írja, azért szeretné behozni, mert „ez az irány talán őszinte és mély vallásos hitet lenne képes adni az u. n. művelt osztály számára.”

Nem tudhatom, hogy mennyiben foglalkozik cikkíró a különféle protestáns theologiai irányzatokkal s mennyiben van tisztában ezeknek építő, vagy esetleg romboló hatásával; de annyit mindenesetre ki kell jelentenünk, hogy az általa annyira kicsinyelt bibliai orthodoxia nélkül el se képzelhető eredményes vallásitanítás. Ha azt az irányzatot akarja kirekeszteni a vallásitanítás tananyagából, akkor olyan nemzedéket fog nevelni, amelytől Isten óvja meg a magyar református egyházat.

Rövid pár évtizeddel ezelőtt élt és működött a helvét irányu reformáció bölcsőjében egy kiváló német tudós, a kinek vallásitanítási kézikönyve* még ma is közkinccse a

protestáns egyháznak. Erről a derék férfuról jól tudjuk azt is, hogy ő az u. n. Schleiermacheri iskolához tartozott. A kik az ő theologiai irányzatát közelebbről ismerik, tudják róla azt is, hogy az összes theologiai tudományosság multjának mezején ő nála otthonosabb ember még alig volt. És ime e tudós férfiu volt az, a ki nyíltan és leplezetlenül kimondja egyik tekintélyes helvét folyóiratban* azt, hogy „a vallásitanítás körében a valódi *orthodoxiára* éppen olyan szükség van, mint a nyelvtanítás terén az *orthographiára*.” Hagenbach azt is kijelenti, hogy a ki a vallásitanítást nem biblikus — orthodox szellemben kezeli, annak atyja egyenesen a heterodoxia romboló mezejére viszen át. A cikkíró által pedig annyira magasztalt rationalis irányzat felett a következő éles kritikát nyilatkoztatja ki: „miután ez az irány az isteni immanentiát és transcendentális hitet negligálja és egészen a *modern pantheistikus* elv felé kacsingat, nekem e rationalismussal legkisebb közösségem sincs.”

Ugyancsak Hagenbach volt az, a ki a vallásitanítás tananyagának feldolgozásánál a hitet a tudattal, a melyet Bagothai ur egymással kibékíteni nem tud, igen szépen egyesíteni tudta; természetesen mindeniknek kijelölve a maga kellő munkakörét.

Egyébiránt cikkíró olyan általánosságban beszél és olyan felületességgel itél el a vallásitanítás kezelésénél az orthodoxiát, hogy valóban nem tudok magmnak *kellő* tájékozást szerezni a felől, minő érveket hozzak fel vele szemben, hogy meggyőzzem irányzatának téves, sőt káros volta felől.

Engedje meg azért, hogy én is csak nagy általánosságban adjam meg cikkére a feleletet.

Azzal mindenekelőtt tisztában kell tanár urnak lenni, hogy az általa annyira dicsőített rationalis irányzat teljesen negligálja az evangéliumi keresztyénség bibliai Krisztusát. Pedig az minden kétségen felül áll hogy ennek hívésében áll a pozitív keresztyénségnek egész lényege és evangéliumi hittudatunk teljes mivolta. Hiszen maga az Istenember is azt kérdezte az övétől: „*Hát ti kinek mondatok lenni engemet?*!”

Hogy a rationalizmus hívei *kinek mondják lenni* a Megváltót, azt jól tudja Bagothai ur.

És ha nem tudná, vagy tudni nem akarná, szabad legyen beces figyelmébe ajánlanunk, hogy ez a modern rationalizmus azt a bibliai hitet, a mely a názáretbeli Jézust megígért Messiásnak hirdeti, a ki csodálatos módon testben jelent meg, a kiben bűn nem találtatott, a ki Istenember, vagyis valóságos Isten volt, a ki a mi bűneinkért halt meg, de a halálból harmadnapra dicsőségesen feltámadott, a ki felviteték Mennybe... Mindezeket az isteni eszméket teljesen elveti és a bibliai csodákkal együtt jámbor emberi találmányoknak, sőt meséknek hirteli.

Ilyen rationalizmus pedig nekünk nem kell. Az olyan vallásitanár, a ki ilyen romboló szellemben akarja a fogékony ifju lelket megmérgezni, ám menjen át olyan tanszékre, a hol a maga tudását és képességét nem destruktív módon fogja értékesíteni. Tölem ugyan távol áll, hogy a cikkíró ellen inquisitori eljárás megindítását óhajtsam; de annyit mégis szabad legyen egész őszinteséggel kijelentem, hogy bármely külföldi reformált egyházban, a hol az ifjúság vallásos nevelésére adnak valamit, hasonló szellemben működő tanár ellen *azonnal* megindítanak a megtorló lépése-

* Leitfaden zum christlichen Religions-Unterrichten an höheren Gymnasien und Bildungsanstalten Leipzig. Hirzel. 1874.

* Lásd: Kirchenfreund. Blätter für evangelische Wahrheit und Leben. Basel. 1872. pag. 95.

ket. Én ugyan nem vonom kétségbe Bagothai ur jószándékát, midőn azt állítja, hogy ő azért szeretné a gymnáziumi vallásitanításba az u. n. szabadabbszellemű irányzatot behozni, mert ez az irány talán (?) mély vallásos hitet lenne képes nyújtani az u. n. művelt osztály számára, de ne feledje el cikkirő azt sem, hogy a pokol előcsarnoka is ilyen jó szándékkal van kikövezve. Az általa annyira sürgetett szabadszellemű vallásitanítás a komoly hithűség és vallásos érzület helyett, a legveszedelmesebb indifferentismust hozná be a magyar református egyházba. „A hol a vallásitanítás mezején a dogmákban való *isteni hit* félrelökötett, ott aztán az *emberi ingadozó hit* előtt tág tér nyílik fel, mely elvégre is az egyház isteni fundamentomának szétrombolására vezet.*” Ezeket a szavakat nem kisebb ember mondja, mint Bunsen Róbert, a kiről pedig jól tudjuk, hogy a szabadelvű theologia táborában kiváló tekintélynek örvendett.

Az a modern theologiai irányzat, melyet cikkező olyan sokszor dícsérőleg emel ki, olyan szabadelvű theologusok szemében is, mint *De Wette* és *Ullman*** igen veszélyes irányzatnak tűnik fel, a mennyiben szerintök is ez elveti a tényleges, történeti isteni kijelentést és a szentírásnak Istentől inspirált voltát. Ha pedig ezt magunktól eldobtuk: akkor eo ipso megszűnt a dogmák és hitvallások létjogosultsága is. És ha, éppen a vallásitanítás mezején az isteni tekintélyt perhorrescáljuk, akkor az emberi önkénynek és tekintélynek nyitunk ezáltal tág kaput. Ezen a nyitott kapun át pedig csak egy ki út van: a nihilismus utja.

Ime, így vélekednek a vallásitanítás kezeléséről igen tekintélyes és hirneves német theologusok!

„Semmi sincs új dolog a nap alatt” mondja a mélyértelmű bibliai böcs. A mit most cikkirő az olvasóközönségnek két közleményben feltalal, s a mi theologiai irányzatot erősen propagál, már nálunk is régen lejártta magát. A hetvenes években a protestáns egyletek is ettől várták magyar ref. egyházunk ujjászületését; de akkor ezt az irányzatot a nagynevű *Révész Imre* a maga jeles folyóiratában úgy összetörte, hogy az nálunk aligha fog többé halottaiból lábraállani. Ugy látszik azonban, hogy az elparentált halott szelleme mostan Bagothai urnál jelent meg és ötet kísértgeti. Hagyja csak azt továbbra is nyugodni! Hi:zen minden valamire való protestáns egyházban rég napirendre tértek már e modern irányzat felett. Lomtárba való az!

Nem akarom a nyájas olvasó türelmét továbbra is fárasztani; s hadd fejezzem be jelen cikkemet ama debreceni civisnek az esetével, a ki nagyreményű esemetjét a szomszédos Balmaz-németujvárosra küldte el egykor németszót tanulni. A magyar gyermek meg is tanulta ott nem ugyan a német, hanem a sváb dialektust; a melynek hallatára a szegény apa ekként fakadt ki: eredj csak vissza és amit elsajátítottál, *tanuld csak vissza*. Én nem tudhatom, hogy melyik theologiai akadémián szerezte meg cikkező azt a rationalista irányzatot, a melyet cikkében annyira magasztalólag emel ki, de én is csak azt bátorodom mondani: menjen csak oda, a hol őt erre az elvekre oktatták és tanulja vissza. Így legalább semmi kárt sem tesz se magának, se pedig az ifjuságnak vele.

dr. Márk Ferencs.

* Lásd: Bunsen. Die Verfassung der Kirche der Zukunft. Hamburg. Pag. 339.

** Das Wesen des christenthums. 5-te Auflage. Gotha. 1854.

Tegyük le az alarcot.

A már nagyobb hullámokat vert Bagothay ügyben Nagy Elek kispaládi lelkészársam a szerkesztésében megjelenő „Szatmár” című lapban adta ki legelső támadó cikkét.

Most pedig úgy maga Bagothai ur, mint tanártársai, sőt legújabbán alteregom II. Felsővégesi is azt mondja, hogy *elitelik ilyes dolgoknak illetéktelen téren való szellőztetését* stb. Az ilyenféle megjegyzésekre vonatkozólag válaszolhatnék e lap szerkesztőjének éppen Bagothay ur cikkére adott következő szerkesztői üzenetével: „A közügy szolgálatában állók nemcsak a hivatali felsőbbség, hanem a sajtó ellenőrzése alatt is állanak.” De eltekintve ettől, az igazság érdekében ki kell jelentenem, hogy Nagy Elek lelkészársam cikkének tartalmát, mielőtt közzé tettem volna, közöltem a szatmári (mondjuk) *államilag segélyezett* ev. ref. főgymnasium igazgatójával s ajánlatba hoztam, hogy Bagothay vallásitanár ur igazolja magát ez ügyben Nagy Elek előtt s én, ha választ kielégítőnek találok, abban az esetben cikkét akkor sem hozom, ha ehhez Nagy kolléga ragaszkodnék. Egy hetet adtam gondolkodásul. A válasz az volt, hogy Bagothay ur nem hajlandó N. E.-el levelet váltani.

Ezek után jutott a támadó cikk a „Szatmár-”ba. Szólanom kell továbbá azért is, mert nem osztom alteregomnak II. Felsővégesinek azon merész állítását, hogy a szatmári ev. ref. közönség anyagi, mint hitéleti téren lejtőn van. Hét kilométernyi madártávlatból nézem e városnak gyülekezeteit, de úgy tapasztalom, hogy erő van még abban, csak buzgó lelkes vezetők legyenek mindig élén, s ne rontsa azt egyik, mit a másik épít.

Az sem lehet ok arra, hogy valamely intézetben előforduló botrányt azért ne vigyük nyilvánosság elé, mert a másik felekezet *résein álló papjai* ezen kapnak. Sőt sokkal inkább azért kell nyilvánosan tárgyalni az ilyen dolgokat, hogy hadd lássák azok a katolikus világiak, a kiket vallásitanáraik az iskolában arra tanítottak, hogy mi Krisztustagadók vagyunk. hogy ők annak idején mennyire félre lettek vezetve.

Ennek az ügynek tehát nyilvános tárgyalása sem az ev. ref. egyháznak, sem a szatmári gymnasiumnak nem ártott, hanem igenis ártott annak a vallásitanítási módszernek mely ilyen módon a maga meztelenségében leleplezve van. Az bizonyos, hogy ez így tovább ott nem mehet, ha csak a józan vallásos szülőket ettől az intézettől elidegeníteni nem akarjuk. Ugyanazért mindazok, a kik a Bagothay ur álláspontján vannak, legyenek bár kollegák, vagy indigenák, az ő eljárásának legyezgetésével bűnrészesekké lesznek.

Nem tudom, hogy a tiszántúli egyházkerület vallásitanárai tesznek-e a lelkészekéhez hasonló esküt? Mert abban az esetben ha igen, nagyon szigorú mértéket lehet a tanár urral szemben alkalmazni, ha pedig nem, úgy az feltétlenül behoandó.

Mivel pedig, mint már előbb jeleztem volt, e lap legközelebbi számában valaki az általam már évek óta használt „Felsővégesi” címet egy II. elibe tételével felvette, s mivel cikkében éppen a szatmári nőnevelőnek egy olyan ügyét hozza nyilvánosságra, a mely ügyben én már körülbelül egy félévvel előbb illetékes helyen interpelláltam, s ennek hire befutván a várost egy csald előtt azt a kijelentést tettem, hogy én magam részéről nem fogom az ügyet hirlapi térre vinni.

S mivel cikkirő esetlegesen, vagy talán szándékosan az én álnevemet vette fel, nehogy valaki azt mond-

hassa, hogy én alattomos és szószegő vagyok, sietek kijelenteni, hogy sem az, a ki e lap 35. számában „Tudósító” címen ír, sem az, a ki a II. Felsővégesi nevet használja, nem én vagyok. Sőt kijelentem azt is, hogy a Felsővégesi nevet most már egészen alitergőmnak testálom, s ezután minden, a szatmári egyházat és iskolát tárgyazó cikkemet, a saját nevem alatt fogom beküldeni.

Lázári, 1903. szept. 7-én.

Bottyán Pál

ev. ref. lelkész, a „Szatmár” szerkesztője.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Iskolai tanév megnyitás a főiskolában.** A debreceni ev. ref. főiskolában f. hó 9-én nyitották meg az iskolai tanévet. Reggel 9 órakor a főiskola ifjusága a tanári karral az élén a nagytemplomba gyűlt egybe, a hol már ott volt Kiss Áron püspök, Simonffy Imre, a collegium gondnoka, Oláh Károly tanácsnok a város képviselőjében, Márk Endre kollégiumi főügyész, Csath Zsigmond posta és távirtda felügyelő, Gácsér József siketnéma intézeti igazgató és a közönség köréből számosan. A templomban Csiky Lajos tartott szép imát. Az istentisztelet befejezése után a főiskola kistermében gyűltek egybe, hol Erdős József akadémiai igazgató meleg szavakkal üdvözölte Kiss Áron püspököt, Simonffy Imrét és Oláh Károlyt. Az üdvözöltek szívélyes szavakban mondtak köszönetet és sikeres munkát kívántak. A díszterembe vonultak ezután, hol dr. Erdős József nagyszabású székfoglaló beszédet mondott és a tanévet megnyitottnak jelentette ki. A rektori székfoglalót közölni fogjuk.

— **Lelkészi értekezlet.** A tiszavideki lelkészi kör f. hó 3-án értekezletet tartott Majtison, melyen 10 lelkész és néhány világi férfi vett részt, köztük Luby Géza egyházmegyei gondnok is. Az értekezlet több életrevaló indítványt vitatott meg, részint az egyházi anyakönyvvezetés, részint a gyülekezetek erkölcsi életének ápolása köréből. Sipos József felolvasását a *gymnasiumi vallásitanításról* lapunk más helyén közöljük. Ezután a kedves és vendégszerető háziasszony — a majtisi lelkészné — hívta meg a jelenlévőket egy sokkal vidámabb és egyértelműbb értekezésre az általa remekelt izletes, magyaros ebéd felett, a hol már a szebbik nem bájos képviselői is beleszóltak a tanácskozásba, az urak pedig lelkes tósztokban öntöttek ki eszmeiket s érzelmeiket. A kedélyes társaság csak az alkony órájában kezdett oszlani. *Tudósító.*

— **„Kérelem lelkésztársaimhoz és az igen tisztelt presbyteriumokhoz.”** A ref. dombegyházi ev. ref. leányegyház urasztali készlete egy csorba cserép-kancsóból, 1 tört s ütött-kopott sárgaréz pohárból és 2 ágyszerű takaróból áll. A hívek mind nap-számosok és cselédek, kiknek nincs egy talpalatnyi földjük sem. Bizalommal kérem azért lelkésztársaimat, hogyha egyházaik urasztali készletei közt már nem használt s nélkülözhető kanna, kehely és urasztali terítő kerülne, kegyeskedjenek azokkal a fent nevezett kisdied szegény leányegyházat felsegélni. A szives adományt hozzám, Kunágotára (Csanád m.) kérem küldeni. Gulya György ev. ref. lelkész.

— **Gyászhir.** Sulyos megpróbáltatások érték a hódmezővásárhelyi egyház kántorát Darabos Lajost: a múlt hó 1-én 9 hónapos kis leánya rövid szenvedés után elhunyt. 16-án pedig neje szül. Bárdy Etelka

költözött el az élők földjéről alig párnapos szenvedés után élete 27-ik évében. Augusztus 26-án pedig öcsöce: Darabos Pal a budai ref. egyház orgonistája, okl. polg. isk. tanító, a magy. kir. orsz. zeneakadémia orgona és zeneszerzés tanszakának jeles tehetségű művész növendéke hunyt el 1 napi szenvedés után. A jeles ifju halála nemcsak a nagy kiterjedésű családot sujtotta le, melynek minden egyes tagja a ref. egyházat szolgálja, de vesztésé érte a magyar egyetemes ref. egyházat is, melynek énekügyeért tanult és küzdött az élet viharai, hogy azt szebbé és nagyobbá tehesse. De fájdalom a halál útját állta a nemes törekvésnek s a 24 éves ifjunak elnémult ajakán a bájos hang, mely oly sokak szívében nyitotta meg az utat az evangéliumnak. Temetése nagy részvéttel ment végbe a budai farkasréti temetőben, hol Haypál Benő budai ref. lelkész méltatta az elhunyt érdemeit s helyezte az egyház nevében gyönyörű koszorút a sírszélén örök nyugalomra váró koporsó néma lakójára. Béke poraikra!

— **Ismét egy új felekezet.** Gombamódra szaporodik hazánkban a szektarius felekezetek száma. Elég egy hóbotos álom, egy kis szereplési viszketeg, vagy a lelkipásztorral való ártatlan összeszólalkozás, — s azonnal kész az új próféta az új kijelentések hirdetésére. Csak pár nappal ezelőtt került a kezünk közé egy kis 14 oldalas nyomtatott füzet, melynek egyik címe ez: *„Lelki köztársaság. Krisztus választott népének hitvallás alapszabálya.”* Hogy ki a szerzője, olvasható a füzet legvégén szóról-szóra így: „Én mint a mennyei királynak az Ur Krisztusnak legkisebb szolgálója irtam ezen az Ur Jézus hitvallásáról való hit alapszabályát az Ur választott népének építésére és hit dolgában való felvilágosodására, — irtam 1902. július 5-én Bács megyében Pacséron. *Juhász Lajos* mennyei polgár, Jézus hitéből való hívő. Filip. 3. 20.” Ez a „mennyei polgár” tehát Pacséron prófétáskodik, a hol úgy látszik, — igen gyenge lábon állhat a népiszkoláztatás, mert a pacséri átnok úgy a helyes írással, mint az értelmes magyar szöfűzéssel roppant hadilábon áll. Hát még a tartalom! Az aztán valami! El van mondva a többek közt a 3-ik cikkben, hogy az urvacsorájához „szükséges egy kis egész kenyeret zsemlye-lisztből készíteni, akkora (sic!) mint a szükség mutatja. A bornak pedig veres bornak kell lenni, mert az Ur Jézus Krisztus véret csak ez példázza.” „Közönséges kenyeret nem szabad használni az uri szent vacsora után pedig kötelesek minden egyházi szolga az ujonnan felvett tagnak a lábait megmosni.” A 4-ik cikk szól „a betegségről” s itt ezt olvassuk: „Hogy ha az Ur a dicsőséges atyánk az ő népe közül valakit meglátogat és megdorgál, megostoroz betegséggel és nyomorúsággal, minékünk nincsen szükségünk földi orvosra,* mert egy a ti orvosok a Krisztus.” Az 5-ik cikk szerint a keresztséget „csak olyan szolgák által lehet végrehajtani, a kik bűnben nem élnek.” A 10-ik cikkben arra tanít a pacséri „mennyei polgár,” hogy „nem foghatunk arra a végre fegyvert, hogy ölünk, mert ellenkezik Istennek törvényével.” A 11-ik cikk szerint „semmiképpen nem esküszünk csakis akképpen: úgy vagyunk s nem úgy vagyunk.” Érdekes az is, a mit a 14. szakaszban a házasságról mond: „Eskü nélkül a házasulandó ifju a célba vett leányzót kérheti, — szigorú megjegyzést teszünk azonban az ifjak szívének egymástól elszólása ellen vagy pedig rábeszélése ellen; a kik ezt teszik, azok az egész

* Halál ellen nincs orvosság . . . mert mint az egyszerű kántor versel: „Ritka ember, ki a halált elkerüli.” Ugyebár Juhász atyafi . . . ! ? Szedő.

gyülekezet előtt meg lesznek keményen feddve. Ifjaink és leányainknak a házasságuk előtt, vagy még azt megelőző évek előtt egymással játszózni, vagy egymáshoz járni és szerelmi ígéretet tenni szigorúan tiltani kötelesek a szülők." A 17-ik cikkben azt olvassuk, hogy „A házassági elválás semmiféle esetben meg nem engedtetik, semmi végett sem, csakis paráznaság okáért; más esetben nincs elválás.” stb. stb. Ilyen alapszabályokat persze a hatóság aligha erősítene meg! Ezen is segít a pacséri próféta s az 1-ső cikkben kimondja, hogy „az Ur Jézus szentesíté az ő általa szerzett hitet, így tehát nincs rá szüksége, hogy földi emberek szentesítsék hitvallás alapszabályát.”

— **Kuruc ujság** címen új krajcáros napilap indult meg Budapesten. A lüggetlenségi pártnak új lapja ez, melybe Kossuth Ferencz, Thaly Kálmán, Barabás Béla stb. irnak. Aki e lap terjesztésével, kolportázsával számottevő haszon mellett foglalkozni akar, forduljon a Kuruc Ujság kiadóhivatalához Budapest IV., Vármege utca 11.

Szerkesztői üzenet.

N. E. Kispalád. Okos cikke nagy sajnálatomra csak lapom zártakor érkezett hozzám. Így kénytelen voltam már ebből a számból leahagyni, de legközelebb egész terjedelmében kiadom.

Tartalomjegyzék: A zsinati törvénytervezet a küriarchikus irány szolgálatában. Zoványi Jenő. — A protestáns egyház és társadalmi fejlődés. Dr. Papp Tibor — Tanügy: Párhuzam a ref. felekezeti, községi és állami tanító állása közt. Baresa János. — Közéletünk: A szatmári egyház hitélete. Biki Károly. — A gymnáziumi vallásnevelés módjén legyen-e, vagy orthodox? dr. Márk. Ferencz. — Tegyük le az álarcot. Bottyán Pál. — Különfelek.

Felelős szerkesztő: **ERŐSS LAJOS.**

PÁLYÁZAT.

A nagybányai ref. egyház segédlelkészi állomására pályázat hirdettetik. Fizetés: 1500

korona és 60—80 korona stóla. Kötelesség: lelkészi teendőknél segédkezés és vallásnevelés összesen heti 7 órán.

Pályázóknak legalább I. lelkész-képességi vizsgával kell bírniok. Felmondásra egy hónap kölcsönösen kikötetik. Az állomás mielőbb elfoglalandó. Kérvény az egyház presbyteriumához címezve szeptember 25-ig alulirothoz küldendő. Nagybánya, 1903. szept. 10.

Soltész Elemér
ref. lelkész.

PÁLYÁZAT.

A hajduböszörményi ev. ref. egyház pályázatot hirdet egyik *segédlelkészi állására*.

Fizetés: 1200 korona, egyházi pénztárból évnegyedenként előre fizetve, továbbá 120 korona lakbér, szintén egyházi pénztárból évnegyedenként előre fizetve.

Kötelesség: a Kossuth téri templomban az ottani rendes lelkésszel felváltva minden második héten az összes lelkészi szolgálatok teljesítése; továbbá iskolaszéki elnök mellett irodai teendők végzése s a nyert utasítás végrehajtása; rendes lelkészek akadályoztatások esetén pedig azoknak helyettesítése.

Állomás szeptember hó 25-én elfoglalandó.

Pályázati kérvények szeptember hó 20-ig alulirothoz adandók be.

Hajduböszörmény, 1903. szeptember 2.

Szolnoky Gersson
ref. lelkész.

A „Neumann M.” cég debreceni áruházáról.

A tiszántuli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.”

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debrecenben járva, ne tekintsek meg azt a kitünő hírnevnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagy tisztelendő lelkész és tanító urak Debrecenbe jöve ne mulasztják el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruhá-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szolidaritásnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság tekintetében a Neumann cég áruai versenyen felül állanak.

A tiszántuli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debrecen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPITVAOTTT: 1845-BEN.